
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

17. évfolyam 8. szám

2008. augusztus

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Némethné Takács Hajnalka:** Vándorgyűlés a megújulás jegyében 3
Sonnevend Péter: A könyvtár új élete 6

Műhelykérdések

A megyei könyvtári híradókról

- Kapuvári Zsuzsa:** Szemelvények a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 50 éves Híradójából 14
Pegán Anita: „Próbálunk nagy léptekkel haladni” Látogatás a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban, Egerben 24
Szalóki Gabriella: Web 2.0 a nemzeti könyvtárakban 29
Tóth Ferenc Tibor: Libinfo 2.0. Új technológiák alkalmazása az on-line referenzsben az Országos Széchényi Könyvtárban 32
Horváth Ádám–Németh Márton: Az OSZK új közösségi világháló (web 2.0) fejlesztései 34

Konferenciák

- Nagy Anikó:** A Magyar Könyvtárosok Egyesülete a Parlamentben 38
Szili Katalin: Levél a Magyar Könyvtárosok Egyesületének konferenciájához 41
Pegán Anita: Roadshow után, új programok előtt. Beszélgetés Bakos Klárával, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnökével 43

Memento

- Tóth Gyula:** Fülöp Géza, az olvasástörténet művelője 47
Balogh Beáta: 120 éve született Fitz József 52

Könyv

- Mezey László Miklós:** A tudós tanár köszöntése 58

From the contents

Hajnalka Németh-Takács: About the annual conference of the Association of Hungarian Librarians in 2008 (3);

Péter Sonnevend: A new life of libraries. Some thoughts on the library of the 21st century (6);

Gabriella Szalóki: Web 2.0 in the national libraries of the world (29)

Cikkeink szerzői

Balogh Beáta, főiskolai hallgató; *Horváth Ádám*, az Országos Széchényi Könyvtár informatikai igazgatója; *Kapuvári Zsuzsa*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Nagy Anikó*, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének főtítkára; *Németh Márton*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Némethné Takács Hajnalka*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár munkatársa; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár munkatársa; *Sonnevend Péter*, a Kaposvári Egyetem Könyvtárának igazgatója; *Szalóki Gabriella*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Szili Katalin*, a Magyar Országgyűlés elnöke; *Tóth Ferenc Tibor*, az Országos Széchényi Könyvtár tájékoztatási igazgatója; *Tóth Gyula*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskola ny. tanára

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

Oktatási és Kulturális Minisztérium

Nemzeti Kulturális Alap

OKM

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 forint. Egy szám ára 400 forint

HU-ISSN 1216-6804

Némethné Takács Hajnalka

Vándorgyűlés a megújulás jegyében

„A könyvtárak örök reneszánsza. Mátyás könyvtárától a 21. századi tudásközpontokig” mottó jegyében zajlott Szombathelyen a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 40. vándorgyűlése, 2008. július 24-e és 26-a között, a Berzsenyi Dániel Könyvtár, a Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Könyvtára és az MKE Vas Megyei Szervezete közös rendezésében. A programsorozat 24-ei plenáris ülése – a regisztrációnak és a szakmai kiállításoknak is helyet adó – Megyei Művelődési és Ifjúsági Központban (MMIK) kezdődött.

Bakos Klára, az egyesület elnöke megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy az idei vándorgyűlés tisztelgés az európai újkori történelem kezdetén – a régi tiszteletben tartása mellett – tudományos forradalmat, művészeti átalakulást hozó kulturális mozgalom, a reneszánsz előtt, ugyanakkor annak is igazolása, hogy a megújulás a könyvtárak életének szerves része: a könyvtár folyamatosan követi a társadalmi követelményrendszer változásait, igazodik elvárásaihoz. Joggal mondhatjuk, hogy a könyvtárak – az állandó megújulás kényszeréből következően – örök reneszánszokat élnek.

Vas Megye Közgyűlése nevében Kovács Ferenc elnök üdvözölte a megjelenteket. Könyvtártörténeti áttekintést nyújtó beszédének elején hangsúlyozta, hogy Vas megye 1971 (Szombathely), 1980 (Szombathely) és 1994 (Körmend) után immár negyedszer házigazdája könyvtáros vándorgyűlésnek. Ez a tény nemcsak a megye könyvtárai szakmai teljesítményének elismerését, hanem a fejlesztések érdekében tett fenntartói erőfeszítések megbecsülését is jelenti. A könyvtár nem avult el. Ahogy a reneszánsz kor emberének érdeklődésében kiemelt helyet kapott a könyv és a könyvtár, úgy a napjaink szellemi életében tevékenyen közreműködők számára is központi hely. Gyűjti, megőrzi és hozzáférhetővé teszi a szellemi élet kincseit, örökségét, de XXI. századi tudásközpontként a folyamatos modernizáció helyszíne is.

Ipkovich György, Szombathely Megyei Jogú Város polgármestere, könyvtáros férjeként és a kétezer éves házigazda város vezetőjeként köszöntötte a résztvevőket: annak a városnak, Savarianak a nevében, amelynek az alapítását és az első háromszáz évének történéseit gazdag emléktanyag őrzi. A város örömmel és elkötelezettséggel vigyázza múltja emlékeit, amelyeket legnépszerűbben az ide látogatók előtt az évente augusztus végén megrendezett Savaria Karnevál jelmezes felvonulása elevenít fel. Szombathely, amely a megyével közös fenntartásban, a kölcsönös érdekek tiszteletben tartásával működte a Berzsenyi Dániel Könyvtárat, évtizedek óta a könyvtárosok nemzedékeinek elismert képzőhelye is. Minőség alapú humán

szakemberképzés nélkül korszerű tudással rendelkező műszaki szakemberek nem oktathatók, hiszen az alapokat a műszaki értelmiségnek is a humán szakemberek adják meg. Ezért is elengedhetetlen a kor kihívásaihoz igazodó, versenyképes tudást biztosító oktatási rendszer működése. A kultúra és a könyvtár Szombathely életében méltányolt és támogatott terület.

Ipkovich Györgytől Gadányi Károly, a Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ elnök-rektorhelyettese vette át a szót. Kiemelte, hogy a könyvtáros precizitással összeállított meghívó gazdag programja jól szemlélteti azt az utat, amelyet az első vándorgyűlés „Az olvasó népért” szlogenjétől megtettek a könyvtárak. Negyven évvel ezelőtt a rendezvény életre hívói nem sejtették, milyen nehéz örökséget hagynak utódaikra. Kitalálni mindig könnyebb valamit, mint azt folyamatosan életben tartani és tartalommal megtölteni. A könyvtáros vándorgyűlések szervezői ezt a feladatot maradéktalanul megoldották. Könyvtárak nélkül nincs kultúra, oktatás és tudomány. Amikor felmerült a kérdés, hogy a főiskola kollégiumot vagy könyvtárat építsen-e, kitartottak az utóbbi mellett.

Pallósiné Toldi Márta, a Berzsenyi Dániel Könyvtár igazgatója a megye könyvtáros társadalmá nevében üdvözölte a kollégákat, elárulva azt is, hogy mindegyik vasi vándorgyűlés szervezésének aktív részese volt. A mostani programkínálat a változó könyvtári tevékenység teljes spektrumát áttekinti. Számba veszi, a teendőket a lakosság tanulási képességeinek alakításában, hogyan szembesülnek a negatív demográfiai tendenciákkal és miként reagálnak azokra, hogyan őrizhetik meg közszolgálati jellegüket, nem feledkezve meg a szolgáltatásfejlesztés állandó kényszeréről sem. A verseny nyitott, és kérdés, megújulhat-e a könyvtár. Hogy ez nem reménytelen, némi kajánsággal idézte fel egy népszerű magazinhoz kapcsolódó olvasmányélményét, ahol a külföldi utazáshoz ajánlott nyári holmik mellett ott volt az útikönyv is a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár könyvtári kölcsönzésre, beiratkozásra buzdító élelmes felhívásával kiegészítve. Az idei program szervezésére fáradhatatlan, rendkívül ötletgazdag csapat szerveződött. Különösen sokat vállalt a teendőkből a helyi egyesület titkára, Barki Katalin és elnöke, Tilcsikné Pásztor Ágnes, de igazi külső „teamtagként” működtek közre a lendvai és a muraszombati kollégák is. Ezután az igazgató asszony üdvözölte Vas megye külföldről érkezett (Déva, Lendva, Muraszombat, Zlín) vendégeit.

A köszöntők után Bakos Klára felkérte Hiller István oktatási és kulturális minisztert „A tudás reneszánsza a 21. században” című ünnepi előadásának megtartására.

A miniszter gyermekkori emlékeit idézve, a Pallas Nagy Lexikonának kötetcímeit sorolva kezdte mondandóját. A címek felidézése annak a gondolatnak a kifejtését vezette fel, amely az információ megszerzésének fontosságáról és az ahhoz vezető utak közti különbség elfogadásáról szólt. Mindig lesz olyan, aki a tudást vastag könyvekben kutatja, más pedig a fájlokban keresi. Nem az a fontos, hogyan jutunk és juttatunk másokat információhoz, hanem az, hogy a tudás megszerzésének lehetősége mindenki számára az általa választott módon rendelkezésre álljon. A könyvtárak fejlődése az elmúlt években igen jelentős volt. 2001 és 2007 között a regisztrált használók száma 29 százalékkal, a könyvtárhasználatoké 14 százalékkal nőtt, míg a távhasználatok mennyisége a kilencszeresére emelkedett. Ugyanakkor a könyvtárak 62 százalékában még mindig nincs számítógép, 52 százalékában pedig nem érhető el az internet. Kormányzati célkitűzés, hogy 2013-ra minden hazai könyvtárban legyen számítógép és hozzáférés a világháléhoz. Ennek eléréséhez ki

kell használni a rendelkezésre álló pályázatokat: az „*Integrált Közösségi és Szolgáltató Tér*” elnyerésére kiírt, a könyvtárat a multifunkcionális tér szerves részének tekintő lehetőséget, ahol egy-egy sikeres pályázó 46 millió forintos támogatásban részesülhet, illetve a TIOP keretén belül a könyvtári szolgáltatások összehangolt infrastrukturális fejlesztését támogató 1,394 milliárd forintos idei keretösszeget használhat fel. Természetesen a pályázati pénz semmit sem ér az azt felhasználó, szakmailag elkötelezett és hiteles ember nélkül. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete az ország egyik legnagyobb presztízsű, egy szakmát összefogó civil szerveződése. Olyan szakma képviselője, amely eddig mindig képes volt megújulni. Szombathely történelmi múltjára is utalva képzeletbeli ajándék átadásával, a Kr. u. III. században élt legionárius kőbe vésett szavainak felidézésével zárult a miniszteri megnyitó: „*Daciában születtem, Savariában éltem, ide Afrikába, Tuggába hozott az öregség, de a legjobb Savariában volt.*”

Bakos Klára a miniszter szavait két ajándék, a *Madártávlat* című, könyvtárosok tollából született antológia, valamint az 1980-as vándorgyűlésen id. Hiller István, az akkor Soproni Erdészeti és Faipari Egyetemi Könyvtár főigazgatója által tartott beszéd szövegének átadásával köszönte meg.

A rövid kávészünetet Csepeli György „*Kreatív társadalom*” című előadása követte. A kiinduló tézis szerint a kreativitás minden emberben ott rejlik lehetőség. Alapja a nyelv, amely végtelen számú mondatot képes létrehozni adott számú szabály segítségével, adott számú szókészletből válogatva. A kreativitás szoros összefüggésben van a kérdezni tudás képességével, a magától értetődőség megkérdőjelezésével, az alternatív lehetőségek keresésével. A folytonosan kérdező kreatív ember – aki megőrizte magában a gyermeki kíváncsiságot – folyamatosan ütközik környezetével, konfliktusok sorozatába keveredik. Csepeli György a kreativitás öt fő területét határozta meg (technológia, művészet, tudomány, politika, gazdaság). A felsoroltak közül – véleménye szerint – a legnagyobb elmaradás a politika területén van, ahol a rendszerváltozás nem szabadította fel a kreativitást. A könyvtáraknak jelentős szerepük lehetne abban, hogy a vállalkozásokat elirányítsák a megfelelő információkhoz, adatbázisokhoz. A technológia helyzete sem egyértelmű. Vagy a kreatív ember megy külföldre vagy a találmánya. A három 't' együttes megvalósulására (technológia–tehetség–tolerancia) lenne szükség, és a nietzschei értelmezésű versenyszemléletre, amely minden teljesítményt elismer, de nem fogad el jutalomként örökös előjogokat. A következőkben az előadó a kultúra fogalmának változásairól és az internethasználathoz kötődő tevékenységekről készült felmérést ismertette, amelynek tanulsága szerint a könyvtárhasználat továbbra is a magas kultúra része, míg a világhálót a megkérdozettek legnagyobb hányada (97%) elsősorban elektronikus levelezésre használja. Az internet és a kultúra viszonyát közel azonos mértékben értékelték szkeptikusan (27,5%: elpusztítja a magas kultúrát), illetve választották a békés egymás mellett élés lehetőségét (29,5%). Mindezek után, hogyan fogalmazható meg a könyvtárak feladata? A magas kultúra és az internethasználat társulása húzóereje lehet a társadalomnak, amely fejlett technológia és színvonalas kultúra nélkül egyaránt zsákutcába kerül. A könyvtár lehet az a hely, ahol a világ kitérül, ahová a tudástranszfer áttevődik, ahol a szükséges információ és technológia mindig megtalálható.

A nyitó plenáris ülést az MKE-émlékérem és „Az év fiatal könyvtárosa” díj átadása zárta.

Sonnevend Péter

A könyvtár új élete

Pár éve írtam egy cikket népszerűnek nevezett napilapunkba, s a szerkesztő végül *A könyvtár – éljen vagy haljon?* (<http://nol.hu/cikk/75077/>) címet adta neki tudtomon kívül. Mire gondolt? Mostanában újra eszembe jut e bombasztikus kérdés. Tavaly *kis katekizmusba* foglaltam néhány – kiindulópontnak tartott – gondolatot (Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2007. 7. sz., http://www.ki.oszk.hu/3k/e107_plugins/content/content.php?content.102). Töprengtem már korábban is „madártávlatból” (Könyvtáros, 1991. 6. sz., illetve TMT 1996. 10. sz., 1997. 10. sz., 2006. 11–12. sz. <http://tmt.info.omikk.bme.hu/archiv.htmlht>).

E mostani fejtegetések „a” könyvtár *új világhelyzetéről* szólnak. A könyvtár hat alkotóelemből keverhető ki: *olvasó, könyvtáros, állomány, szolgáltatások, infrastruktúra, fenntartó*. Korok szerint az összetétel *milyensége* változik, de mindenkor *mindre szükség* van.

Donald *Rumsfeld*, a korábbi amerikai védelmi miniszter, úgy számolt be *iraki* háborújáról, hogy négy rekeszt alkalmazott:

- *tudjuk, hogy mit tudunk* (we know what we know);
- *tudjuk, hogy mit nem tudunk* (we know what we dont know);
- *nem tudjuk, hogy mit tudunk* (we dont know what we know);
- *nem tudjuk, mit nem tudunk* (we dont know what we dont know).

Aki alábbiakat olvassa, minden résznél eldöntheti, *az melyik rekeszbe* illik. A szerző csak abban bízhat, hogy a tévedései is hasznosak lehetnek.

Olvasó

Olvasó, használó, patrónus: helye és társadalma válogatja, melyik kifejezés alkalmasabb. Ha a számunkra mérvadó nyugati és északi (angolszász, holland, skandináv) országokat vizsgáljuk, akkor a következő megállapítások tehetők:

- aki olvas, internetezik is, sőt, az internetezők száma és aránya egyre jobban elhagyja a könyvtárba járókét (pedig ott a lakosság könyvtári tagságának aránya akár 50-60 százalék is lehet);
- a közkönyvtár az utóbbi öt-tíz évben egyre kevesebb olvasnivalót kölcsönöz (konkrétan: egyre kevesebb könyvet), miközben a „nem-hagyományos” dokumentumok forgalma és kölcsönzési részaránya rohamosan emelkedik (az

- állománynak átlag 10-15 százalékát kitevő, mondjuk így, *AV-dokumentumok*, ideértve DVD-ét és hasonlókat, akár a kölcsönzés harmadát is eléri);
- az információkeresésben döntő, már szinte kizárólagos az *internetes böngészők* és a hálózati források (különbéle wikik stb.) szerepe – míg a *könyvtári tájékoztatás* rohamosan veszít jelentőségéből;
  - az internetes életmód egyre korábban kezdődik, már 6-7 éves kortól játék, majd a tanulás, kommunikáció, munka és kikapcsolódás elképzelhetetlen a *virtuális tér* nélkül, de egyre inkább ez a helyzet a kormányzással, az egészségüggyel és az oktatással is;
  - mind újabb és egyszerűbb *eszközök* kerülnek piacra, kezünkbe (bátyám közel ötven éve vett orsós magnójának hogy örültünk, ma lányom ezer dalt kínáló *iPod*-dal múlja idejét, de már a kistinik is) – s mi jön még (most júniusban az új iPhone), hisz alig léptünk ki a számítógépes „kőkorszakból”;
  - a felsőoktatás és kutatás terén – de fokozódóan az üzleti életben, a szórakoztató iparban stb. – egyre inkább *csak az létezik*, ami digitálisan hozzáférhető, még hozzá azonnal, könnyedén, sőt lazán. Nem beszélve a *társas életről* (iwiw, Facebook);
  - mind több (külföldi) szakcikk állítja, hogy egyetemi könyvtárba *oktató már nem teszi be a lábát*, mert *mindent saját gépéről* akar és tud elérni. A neves amerikai egyetem, a UIUC informatikai vezetőjének friss cikkében (<http://libraryconnect.elsevier.com/whitepapers/lcwp0101.pdf>) közölt adat szerint korábban, a papírkorszakban az „átlag” kutató heti hét órát töltött a szükséges információ keresésével, ma elektronikus környezetben csak kettőt, s ennek köszönhetően a szükséges források *elmélyült feldolgozására* több ideje marad;
  - talán a legfontosabb: egyre gyorsuló módon növekszik az információáradat, a háló tartalma a Kongresszusi Könyvtár állományának sokezerszerese, s az információcsatornák versengenek a „lelkekért”.

A világban ma lassan másfél milliárd internetezőt számlálnak, ugyanakkor 3,3 milliárd mobiltelefonost. Röpké pár éven belül *minden mobil* kép- és filmfelvételeket készít és fogad, internetet kérdez le, könyvolvasást biztosít. A hazai 16 évesek 95 százaléka a hálón él. Saját tapasztalatom: az elmúlt években szakmai önképzésem fokozódó hányadban a háló lehetőségeihez kapcsolódik. Megfordítva is igaz: egyre inkább az a mérvadó, amit a hálón találok.

A digitális univerzum az embereket sem jobbá, sem boldogabbá nem teszi (veszélyei most kezdenek kiviláglani), nem is fogja tenni; léte és fejlődése egyszerűen tény, amivel nem lehet nem számolni.

Summa: feladatunk, hogy a Google-nemzedéknek – és a csatlakozó, újra fogékony korosabbaknak – egyre többet és jobban adjunk digitálisan.

Könyvtáros

A könyvtáros ma lázasan keresi tennivalóit. (H. Chopra 1994-ben kissé mást tapasztalt, http://www.epa.oszk.hu/00100/00143/00014/hans_h.html) Végzi munkáját *premodern* módon (könyveket helyez el a raktárban, címkéz), közben építi

és használja a *mai módi* szerinti adatbázisait, továbbképzzi magát, és nem utolsó sorban töpreng a *jövőbeli* feladatokon. Múlt, jelen és jövő *soha ilyen* élességgel nem találkozott, mondhatni, *ütközött* tudatunkban, életünkben.

Más szemmel is nézhető a könyvtáros. Szív Ernő 1997-ben előrelátóan buzdította olvasóit *Hogyan csábítsuk el a könyvtáros kisasszonyt?* című tárcanovellájában: „el kell csábítani a könyvtáros kisasszonyt. Amilyen gyorsan csak lehet.” Ha nem igyekszünk, a kisasszony helyett már számítógépek fogadnak...

Lackfi János *Egy mondat* című versében (Holmi, 2008. január <http://www.holmi.org/2008/01/lackfi-janos-egy-mondat>): a „hol irodalom van, ott irodalom van” felütés rögtön Illyés klasszikus zsarnokság-versét idézi. E mélyen ironikus vers leszámol az eddigi irodalmi-kulturális paradigmával, s mily „megtiszteltetés”: minket is érintve, ezért hosszabban kell idézni.

*„Hol irodalom van, ott irodalom van
az öt emelet magas könyvtoronyban,
hol könyv a fal, hol köbméter a mérték,
hol vérszegény lapon sápad a vérkép,
térképek alján bakarasz a lépték,
feledve, hogy azt élő lábak lépték.*

*Hol irodalom van, ott irodalom van
költözködési könyvdozshalomban,
aluljáróbeli antikváriomban,
hol könyv lapon vízjelként derengenek
az évtizedes olvasói nedvek,
börtönkönyvtárban, megyei könyvtárban,
hervadt könyvtárosnénik illatában,
kik könyvport szívnak és könyvport lehelnek,
könyvből olvassák, könyveket könyvelnek.*

(Kiemelés: S. P.)

„Kik könyvport szívnak és könyvport lehelnek...” – ez rólunk szól?! „*Ne ily halált adj, istenem, / Ne ily halált adj énnekem!*” – szólalhat meg könyvtárosi lelkünk Petőfivel.

„Könyvport lehelünk”, miközben „könyveket könyvelünk”? Ki tagadhatná? Ám az is a történet része (belülről nézve), hogy a könyvtár pénzeinek *kétharmada-háromnegyede a könyvtáros finanszírozására* megy el. 2005-ben a *Könyvtári statisztika* szerint 34,6 milliárdos könyvtári összkiadásból 20,8 milliárd, pontosan kétharmad. Miközben gyarapításra összesen 6 milliárd jutott. Ha csak a közkönyvtárakat nézzük, ott és akkor a 18 milliárdnyi összesből bérkiadás 11,7 milliárd, gyarapításra 2 milliárd.

Gondolatkísérlet következik (átugorható): ha a hazai bérkiadás *tizedét* digitalizálásra fordíthatnánk, vagyis úgy évi 2 milliárdot, abból egy év alatt legalább százezer (vagy több) könyvet „portalanítanánk”. S ha így folytatnánk, 10 százalékot adva magunkból – főnixmadárként – a „háló”-társadalommá alakult magyarságnak: *hat-nyolc év alatt a teljes hazai kiadványtermést* Hess Andrástól máig leporolnánk. Az örökség ott lenne, ahol a legtöbbet keresik.

„*Hervadt könyvtárosnéik illatával*” – vagy ezáltal nyűgözzük le olvasóinkat? Miért is hagytuk, hogy a digitális központ „Neumann” (szétszedhető) játékszerré váljék? Egyik kormány az OMIKK-ot „passzolta át” a Dunán, a másik meg a Neumannt törte szét. Az egyik legkiemelkedőbb személyiség, Tószegi Zsuzsanna miért nem könyvtári pályán építi szakmáinkat?

Ha *változik* a „cél”: az olvasói elvárás és igény, akkor úgy kell gondolkodnunk, mint a jó vadásznak. Kicsit eléje löni a célnak.

Summa: a könyvtáros, a könyvtár elnevezésű intézmény spiritus rectora, természetesen mielőbb gyors átmenetet – előbb fejében, majd intézményében – a múltból és jelenből a *jövőbe*. Saját éthosza értelmében. Nem az a baj, ha kevesebben leszünk. A Neumann-házat pedig újra kell alkotni.

Állomány

Ma még minden könyvtár egyik fokmérője, tekintély-forrása az állomány. Hazai könyvtári állományainknak legalább fele *holt* anyag. Ez nagy baj. S hiába „könyveljük” e könyveket, már nem lehet beléjük életet lehelni. (Holt anyagra csak holt lelkeket hívhatunk.)

Ennél fontosabb a következő. Ha irányt veszünk a növekvő olvasói igények kielégítése, azaz a digitális könyvtár megalkotása felé, akkor nem egyszerűen nem lesz kizárólagos saját könyvtári állomány. „A” könyvtári állomány mint fogalom is átalakul. Új szimbiózisok jönnek létre a kiadói és egyéb szervezetekkel, akik a szellemi termékeket tartalmilag és formailag gondozzák (szerzői jogokat birtokolják). A Holland Királyi Könyvtár már megállapodott az Elsevierrel, a világ ma legfontosabb tudományos kiadójával, hogy annak folyóiratait és egyéb kiadványait digitális formában *hosszú távon* megőrzi.

2003-ban a legnagyobb észak-amerikai tudományos könyvtárak 300 millió dollárért vettek digitális tartalmat, a könyvtárak átlag gyarapítási kiadásai harmadát fordították e célra – írja egy beszámoló (*Ariadne* elektronikus folyóirat, 2006. <http://www.ariadne.ac.uk/issue47/fenton/>).

A Brit Nemzeti Könyvtár millió könyvet akar (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/7018210.stm>) digitalizálni (partnere, a hamburgi CCS napi 50 ezer, két év alatt 250 millió oldalt pörget digitálissra), emellett gondoskodik az új digitális „köteles példányok” megőrzéséről, sőt, vállalja az elektronikus levelezések megőrzéséről is. (Gondoljunk el: egy jövőbeli tudománytörténész mennyi kincset találhat majd egy kutatóintézet régi szakmai levelezés-anyagában.)

A California Digital Library keretében működő eScholarship Repository 22 ezer dokumentuma egy hónap alatt 41 ezer, létrehozása óta pedig 6,4 millió letöltést számlált (<http://repositories.cdlib.org/escholarship/>). Hely hiányában nem folytatom a példákat.

A kiadványok jó része ma digitális formában születik, digitálisan alakul, érik közzétehető termékké, és főként a mai és jövőbeli használat döntően digitális formát ölt. A. Kent húsz éve megjósolta, hogy mára papír nélküli társadalom jön létre. Ez a jóslat nem pont így teljesült, ma kitűnően együtt él a két „univerzum”, – de az *irány* mindinkább kirajzolódik. Döntően a társadalom mérvadó részének sikeres „technikai” átállása következtében. Hetven éve is fantáziáltak arról, hogy

a kutató kis utazó táskájában hordja majd saját *mikrofilmes* szakkönyvtárát, de a nyájas kutató nem volt hajlandó naphosszat mikrofilmet nézni. Ma *mindenki hajlandó monitor* nézni, sőt hallgatóim közt van, aki regényt is már (csak!) így olvas, kényelmes fotelben ülve. A japán lányok pedig szinte csak mobil telefonjukon nézik (és írják) képregényeiket...

Azt olvasom, hogy egy új *török* egyetemi könyvtárban 50-50 ezer hagyományos és *e-könyv* van. Tajvan tízezer e-könyvet vett meg országos konzorcium keretében az OCLC *NetLibrary*-jének 160 ezres választékából (ez évente 30 ezer frissel bővül).

Summa: aki könyvtárosként életképes könyvtárat kíván fejleszteni, *digitális állományokat* hozzon létre. Feltétlenül másokkal együtt. A digitális anyag megőrzéséről gondoskodják a nemzeti könyvtár, a közreadókkal együttműködésben.

Szolgáltatások

Ma a könyvtár mindinkább szolgáltató intézet. Százötven éve kezdődött a folyamat az angolszász *public library* megszületésével. Az információkra és olvasmányokra váró polgár adójából teremtett intézmény paradigmaváltást eredményezett. A „szent” gyűjtemény helyett a szolgáltatás lett – fokozatosan, máig is alakulva – mindinkább meghatározóvá. Ma a szolgáltatások jobban leírják egy könyvtár lényegét, mint saját „külön bejárati” gyűjteménye. Először élő mi voltában 1994-ben láttam ilyet az európai bank, az EBRD londoni palotájában. Kevés saját dokumentum a gyűjteményben, de a világ *összes érdemi gazdasági információja* a kutató számítógépére lőve, hogy a bank számára jó befektetési döntéseket hozhasson.

Milyen szolgáltatások lehetnek fontosak? A saját *opac* és *honlap* olyan minimum, hogy csak említsem. Mindinkább nagy hálózati katalógusok kellenének, minél frissebb információkkal. *Egységes* magyar katalógus: MOKKA (nem húsz, de 500 könyvtár tartalmával) és NPA és többiek. Minta: az OCLC (110 millió cím, 1,3 milliárd példány: most épp nagy művészeti múzeumok gyűjteményi adataival egészül ki). Miért nem töltjük be a magyar (közös, központi) katalógusokat az OCLC-be, ahogyan számos ország csinálja?

A *Google Book Search* <http://books.google.com/> sokat segít nekem egy hosszabb kutatásban: megmutatja a kívánt könyv tartalomjegyzékét, eligazít még hazai lelőhelyhez is, hála a MOKKA-val kötött együttműködésnek. Ez a jó példa! A bibliográfiai adatbázisokat sürgősen hozzá kell kapcsolni a lelőhely-adatbázisokhoz, majd mielőbb a *teljes szövegű* archívumokhoz.

A világban már ma a digitális könyvtárak bonyolítják le a legnagyobb forgalmat. A JSTOR (770 hosszú életű folyóirat, 2 millió tanulmány 25 millió oldalon) a kétezer partner (itthon három?) intézményében az olvasók több millió letöltést végeznek évente. Az elmúlt évben én legalább 100 íráshoz jutottam (másként esélyem sem lett volna hozzájuk jutni).

A hazai tudománypolitika csatlakozzon a számos nyugati országban hivatalos álláspontként elfogadott *nyílt hozzáférés* (open access) programhoz. Aki állami pénzből kutat, majd publikálja eredményeit, annak közleménye az adófizető számára váljék – olcsón, ingyen – elérhetővé, hisz az ő forintjai is valahol ott vannak mozgóerőként. Ezzel is fejezzük ki a „*nemzeti kockázat-közösséget*”.

Summa: aki bármilyen szolgáltatást tervez ma *digitális elérhetőség* (hozzáférés) mint végcél nélkül, az téves úton jár.

Infrastruktúra

Hajdan a könyvtáráépület volt „az” infrastruktúra”. Én is itt kezdtem. Épp ötven éve, gimibe kerülve, a koronázó város megyei könyvtárában a ”könyvtáros nénihez” fordulva kértem három Jókai-regényt, s ő – mert már ismert – kihozott a pulthoz négyet, válasszak. Szigorúan tagolt terek, állomány távol az olvasótól: ez volt a könyvtár ifjúkoromban...

Negyven éve, könyvtáros hallgatóként láttam először (jó messziről) számítógépes perifériát az Országos Tervhivatal egyik intézetében.

Személyes adalék (*átugorható*): 1985-ben vettünk – hosszú családi „kupaknacs” eredményeként – a Bodeni-tónál egy *Commodore 64*-es masinkát. Fiaink (12, illetve 11 évesen) hetek alatt megtanultak rajta programozni. Ma mindkettő informatikai pályán boldogul.

Könyvtáraink is ekkor szerezték be első kis (közepes) gépeiket és próbálkoztak kölcsönzégépesítéssel, gépi katalogizálással. Néhány nagykönyvtár már számítógépes adatbázisokat „futtatott”. Az OSZK a költözéskor, 1984-85-ben úgy állt a világ előtt, mint egy szegény árva. Egy adatrögzítő. A nemzeti bibliográfia készítmódja ekkor: adagrögzítés – OSZK, ennek feldolgozása – SZKI, ennek papírra nyomtatása – Nyomdaipari Fényszedő Üzem, ennek sokszorosítása – OSZK nyomda. Helyről helyre cipeli: egy kézbesítő. *Munkaszervezés*: állatorvosi ló. Ilyen kényszerek működtek. Mára fényévekre kerültünk ettől, de a tennivaló nem kevesebb.

Ma a könyvtár szíve-lelke a *számítógépes* infrastruktúra. Látjuk a modern könyvtárakban (Szeged, Corvinus, Szombathely): tele a gépes „olvasóterem”, üres a könyvtári olvasóterem. Ezen lehet bánkódni, nosztalgizálni. Én hordtam 19 éves fejjel – és milyen boldogan – az OSZK Hírlaptárában a 40 kilós hírlapköteteket a vasraktár harmadik szintjéről a távoli olvasóterembe. Nem jobb a gépen olvas(tat)ni a digitalizált forrást (jó, ki is nyomtatva gyakran)? Ma a világban minden nagykönyvtár tömegesen digitalizálja hírlapanyagát.

Még az elején tartunk a modern infrastruktúra bevezetésének, honosításának. Jön a wifi, az RFID, jönnek más – egyszerre összetettebb és egyszerűbb – megoldások. Minél könnyebben boldoguljon az olvasó. A *könyvtár lényegéhez* közelítünk mindezzel: az olvasó kapja meg, amit kíván, a dokumentumok találjanak használóra. *Ranganathamra* emlékszünk? Már van Európában is egyetemi könyvtár (Konstanz), ahol minden nap minden órájában lehet a könyvtárban dolgozni. Ha szükséges. Ha megoldható, hogy máshonnan, bárhonnan (regisztrált gépről) elérhetőek legyenek kincseink, szolgáltatásaink, az se rossz.

Az infrastruktúra terén és révén a határ a csillagos ég. Létrejön a modern kor ténylegesen *public library*-je: a köz könyvtára révén mindenki mindenhez hozzáfér, „falak nélkül”. Ehhez a mi mentalitásunknak is változnia kell.

Summa: az infrastruktúra célirányos fejlesztése a kor, mi több, a felhasználó *elsőrendű parancsa*. Fejlesztés saját bázison és együttműködésben egyidejűleg: ez hatványozza a hatékonyságot.

Fenntartó

A fenntartó kényes, nehéz lény. Takarékos, néha zsugori, a lényegét (lényegünket) nem (nem mindig) értő, kiszámíthatatlan, gyakran igazságtalan. Mint mi, emberek...

A fenntartó, ha józanul gondolkodik, a nagyszámú felhasználó érdekeit kell, hogy szem előtt tartsa. Minél több felhasználó számára minél nagyobb hasznot hajtsunk – ráadásul minél takarékosabban. Néha megkérdezi, miért kell megint könyvet venni, folyóiratot rendelni, hisz roskadoznak már a polcok...

Fenntartó mindig is volt, és egyelőre úgy néz ki, mindig is lesz. Amíg nonprofit, közhasznú szolgáltatásként működ(het)ünk. Imitt-amott felmerül a *kiszervezés*: bízunk értő vállalkozóra, majd az jó szolgáltatást kínál, és nekünk – fenntartóknak – nem kerül többre. Még nem találkoztam teljes értékű válasszal arra a kérdésre, miért olyan rossz ez nekünk. Az lehet, hogy a nonprofit jelleg csorbul(hat), beszüremkedik a *térítés*... De hisz ma is van térítés, csak keveset beszélünk róla. Beiratkozási díj, „sikerkönyvek” kölcsönzése, számítógép-használat... Nem olyan egyértelmű ez a közhasznú nonprofitság.

Ha kitekintek a határokon túl, akkor a *feladatfinanszírozást* vállaló fenntartó látszik – rövidebb távon – előre mutató megoldásnak (lásd: osztrák nemzeti könyvtár). Részleteiben elemzik, mit végez a könyvtár, az egyes tennivalókat racionálisan mennyiért lehet elvégezni, s így kialakul a végösszeg, és azt három-négy évre szerződésbe foglalják. Jogilag megerősített konkrét fenntartói támogatásért *ennyi ideig pont ennyit* kell nyújtani.

Ettől mi messzi vagyunk. Ismerek jó pár könyvtárat, ahol havonta pályázik a könyvtári vezetés a fentebb hatalomhoz (pénzügyi osztály?), például állománygyarapítási keretért. Vagy a beruházásból kifejejtett feliratozás pótlására. Másutt a gondosan kidolgozott és „kuratórium” által jóváhagyott, középtávú tervben szereplő (nemzeti) bibliográfiai szolgáltatás fejlesztése hirtelen ellenkezőjére fordul: különösebb indok keresése nélkül a szolgáltatást a könyvtárigazgató hirtelen leállítja. A szakma meg csak néz nagyot – szegény felhasználó még nagyobbat (*Gyurgyák János* is erről ír új nemzet-szintézisének 14. oldalán). Sokféle történet van, furcsa játékok zajlanak...

Én nem láttam *komoly, elemző* beszámolót az elmúlt tíz év hazai stratégiáinak megvalósulásáról. Nem ismerek olyan elemzéseket, mint a brit felsőoktatási könyvtárügy modernizálását megalapozó Follett Report volt Nagy-Britanniában. (Illetve volt egy ilyen, a világbanki projekt előkészítése – én is a csapat fegyverhordozója voltam –, aztán 1995 májusában, *James G. Neal* amerikai csúcscsökkentő előadása közben már reccsent alattunk a padozat...).

Most (pontosabban: 2007. júliusban) ígér a miniszter 20 milliárdot, ebből 4,25 milliárdot digitalizálásra. Öt év múlva számoljunk el vele komolyan. Illetve már most legyen komoly dokumentáció („hatástanulmány”), mit akarunk elérni, mi módon, mikorra. Segítsük a bőkezű fenntartót. Jól jön az nekünk: ha használóink érdekei az irányadók, akkor elérhetjük, hogy az ígért 4,25 milliárdból *legalább negyedmillió* könyvet digitalizáljanak. Ha ennél kevesebb jön ki: gyanakodjunk!

Summa: a fenntartó anyagi–pénzügyi támogatása nélkülözhetetlen. Egzisztenciális szükséglet, hogy kapcsolatunk kiszámíthatóbbá váljék. $\odot$ tudhassa, mit

mennyiért kap – mi meg tudjuk meg, hogyan hajthatjuk végre szükséges fejlesztéseinket.

Összefoglalás

Minden korábbinál nagyobb változás közepében vagyunk. Öt-tíz éven belül a világ digitális könyvtárat fog használni – vagy semmilyen. Vagyis nem könyvtár lesz az a szolgáltató, amelynek köszönhetően az olvasó, az érdeklődő hozzájut azokhoz a forrásokhoz, amelyekre szüksége van. Lehet kiadó, amely maga biztosítja a hozzáférést, lehet valamilyen ügyes szolgáltató, aki felismerte a piaci lehetőséget.

Személyes példa (*átugorható*): lányom évi 33 dollárért befizetett az *Informed Librarian* (tájékozott könyvtáros) elnevezésű szolgáltatásra, amely rém egyszerűen működik. Havonta jön gépemre a friss kínálat (írások több kiadó, pl. az *Emerald* menedzsment tematikájú szakfolyóirataiból stb.), meg egy-két aktuális könyvrészlet is van a „csomagban”, de a lényeg, hogy kereshetek közel 80 ezer, folyóiratban megjelent tanulmányban (jórészt teljes szöveg, időnként csak kivonat), s azonnal letölthetem, ami érdekel. Ismétlem, évi 33 dollár. Egyszerű elv: *nagy forgalom, kevés haszon*. Régi mondás, nagy igazság. Ismert, hogy egy cikk-másolat ára a könyvtárközi kölcsönzésben legalább 15–20–25 dollár, esetleg ennyi euró vagy font. Itt egész évben kapom a friss táplálékot, plusz a gyűjtemény át-meg átvizsgálása milyen élmény. Hisz decemberben más érdekelhetett, mint most júniusban.

E példánál mások, nálam tájékozottabbak, jobbakat is említhetnének. Lényeg: itt a VERSENY a nyakunkon. Előbb elvihetik a tudományos információforrások közönségét (viszik már), utána – például az e-könyvekkel, fenti példa szerinti szolgáltatásokkal – a „közkönyvtárit” is. A filmek terén már megvan ez a „fizess, töltsd le, nézd meg holnapig” üzleti játék. Maholnap megjön könyvekre, folyóiratokra, cikkekre. Egy jól számoló, befektetőt találó vállalkozó viszonylag gyorsan előállhat analóg szolgáltatással.

Épp befejezni véltem e cikket, amikor rábukkantam egy konferencia honlapjára: a JISC (brit könyvtári-információs finanszírozási testület) április közepén Birminghamben nemzetközi konferencián vizsgálta a *könyvtárak jövőjét* (<http://www.jisc.ac.uk/events/2008/04/jiscconference08.aspx>). Részletezés nélkül három kifejezést idézek. A könyvtárak működése az épületektől a szolgáltatások felé mozdult el („*Libraries moved from being set of buildings to set of services*”). Információban gazdag – állományban szegényes („*Information rich but collection poor*”). United „Digital Kingdom” = Egyesült „Digitális Királyság”. Igényel magyarázatot? Mintha ezekről szóltam volna...

Fentiek egyet kívánnak sugallni: itt az idő a *gyors gondolkodásra*. Megfogalmazni, minden eddiginél pontosabban – és használó-centrikusan –, mi a könyvtár, milyen szolgáltatást garantál, milyen könnyen kínálja portékáját (netán: mennyiért). Utána számolgassunk: mibe kerül a tervezett jövőhöz elengedhetetlen fejlesztés? Lehet 20 milliárdot – vasi nyelven szólva – „gombos vellával” kihajítani, s lehet 5–10 milliárdból egy egész intézménytípust, a *könyvtárat* megújítani, vagy legalább is elindítani egy új, *hosszú távon fenntartható* fejlődési pályán.

A MEGYEI KÖNYVTÁRI HÍRADÓKRÓL

Sorozatunkban azokat a rövidebb-hosszabb „bemutató” cikkeket közöljük, amelyek a megyei hálózati híradók múltjáról, jelenéről és jövőjéről tudósítanak. 2007 őszén a szerkesztőség levélben kereste meg a megyei könyvtárak igazgatóit, azzal a kéréssel, hogy maguk számoljanak be vagy éppen lapszerkesztő munkatársuk írjon ismertetést a megye hálózati híradójáról; úgy ahogyan maguk gondolják, úgy ahogyan önmaguk látják lapjukat. Vannak megyék, ahol jelenleg nem is lát napvilágot könyvtári hálózati híradó, vannak megyék, ahonnan visszajelzést sem kaptunk. Ahonnan viszont érkeztek bemutató cikkek – azokat sorra-rendre olvasóink elé tárjuk.

Szemelvények a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 50 éves Híradójából

Amikor a felkérést megkaptam a Könyvtári Híradó történetéről szóló beszámoló megírására, még nem sejtettem, milyen kellemes, üdítő órákat fogok eltölteni a hajdani újságok olvasásával. Szerkesztőként is alapelvemnek tartottam a „stílus maga az ember” törvényét, így jelen sorokban is igyekszem visszahúzódní, és magam helyett pontosan idézni nagy elődeimet. Csak szemezgettem, mazsoláztam a hírek és cikkek között, és (higgyék el!) igen visszafogott válogatását adom most ezeknek a sajátos ízű, olykor „pinceszagú” gyümölcsöknek.

A „Könyvtári híradó”¹ első száma 1957 júniusában látott napvilágot. Érdekes idézni a szerkesztőség beköszöntőjét, hiszen mind a célok és feladatok meghatározásában, mind stílusában, hangnemében akár egy mai szakmai lap előzetese is lehetne:

„A KÖNYVTÁRI HIRADÓ megindulása alkalmával szeretettel köszöntjük a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár valamennyi dolgozóját. Ez a kis házi híradó, amelynek ma első példányát veszik kézbe, hasznos segítséget jelenthet a kerületi könyvtárosok és a központi dolgozók munkájának megjavításában s a közös és a különleges kérdések ismeretével közelebb hozza egymáshoz a két könyvtári ágazatot... Fővá-

rosunk lakosságának a lehető legtökéletesebb ellátása, kulturális nevelőmunkánk csak közös erőfeszítéssel képzelhető el...”²

Ezt az utat követte a lap több mint 50 esztendőn keresztül, hol sűrűbben, hol ritkábban megjelenve, majd on-line formára váltva, és tartalmában szétszóródva a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár honlapján, de – hisszük – teljesíti mai napig is akkor vállalt feladatait.

Az 1957-es évfolyam azonban nem az első próbálkozás, hiszen – mint arról az 1960/4. szám tudósít – tiszavirág életű előddel is bírt:

„B 027/1/1919 jelzéssel aprónyomtatványaink között őrizzük a „Budapesti Városi Könyvtár – Hírek és közlések” címmel 1919-ben megindult közlönynek első és – utolsó számát.

A nyolc lapos, nyolcadrétalakú, sokszorosítással készült – kelet nélküli – de tartalmából ítélve a Tanácsköztársaság kikiáltását közvetlenül megelőző időszakban készült lapocskák – mint ahogy a mi Könyvtári Híradónk is – a könyvtári dolgozókat közvetlenül érintő híryananyagot tartalmazza.”

A korszak nagy ünnepeiről, kiemelkedő eseményeiről szóló köszöntők és tudósítások kíváncsognak most elsőként említésre, és ezek töltötték be hosszú évtizedekig a Híradó első oldalait, szolgáltatták a vezércikkek alapját. Nemzetközi Nőnap, Felszabadulásunk évfordulója, Az olvasó népért mozgalom eseményei, megemlékezés Gorkij haláláról, Dienes Lászlóról és Szabó Ervinről. Ritkán objektív, általában túlfűtött sorok. Bibliográfiák megjelenésének beharangozása, könyvajánlók, állományellenőrzési tapasztalatok, programok olvasók megnyerése és jellemfejlesztése céljából, rövid emlékeztetők az igazgatói ülésekről, továbbképzési tervek, negyedéves jelentések összefoglalói – ezek tették ki az újság zömét. Már az első jelentésnél rögtön elakadtam.

Bevallom őszintén, szeretem a statisztikákat. Hűvösek és távolságtartók, de ha közelebbi kapcsolatba kerülünk velük, megnyílnak, és ódákat képesek zengeni. A belső számsorhoz még feltétlenül kíváncsogna a lakosság létszáma, hiszen ennek – esetleges – nagyarányú változása mindenképpen más színben tüntetné fel az adatokat, ámde vonzáskörzetünk lényegesen túlnyúlik Budapest határain; a használatnak nem feltétele a budapesti lakcím, és anyagaink – többféle tekintetben is meglévő – kuriozitása országos kihatású. De azt is mondják: adott társadalomban az olvasó emberek százalékos aránya – függetlenül kortól és időtől – állandó. Ezt csak megerősítik az alábbi adatok:

1938-ban

A könyvtárak száma	13
Könyvtári állomány	238 687
Beiratkozott olvasók száma	19 624
Kölcsönzött kötetek száma	1 010 539

(Mintegy elrémítő szándékkal, a sötét múltat, a nihil időszakát, a szellemi ki-rekesztettséget ábrázolandó közölte fentieket a Híradó.)

A könyvtár **1960**-as jelentésének előzetesében ellenben már azt olvastam, hogy:

A könyvtárak száma	43
Könyvtári állomány	1 610 430
A beiratkozott olvasók száma	127 516
A kölcsönzők és helyben olvasók száma	950 208
A kölcsönzött és helyben olvasott könyvtári egységek száma	2 690 953

(Az utolsó három adat a diafilmekkel együtt értendő.)

Vessük csak ezt össze a **2007**-es adatokkal!

A könyvtárak száma	55
Könyvtári állomány	2 777 489
A beiratkozott olvasók száma	210 495
A kölcsönzők száma	1 473 478
Helyben használók száma	2 603 091
Összesen	4 076 569
A kölcsönzött könyvtári egységek száma	4 475 464
Helyben használt dokumentumok száma	2 668 176
Összesen	7 143 640

A dokumentumok száma 72 százalékos növekedést mutat; ehhez még hozzá kell tennünk azt is, hogy a könyvtárban 1960 óta „megfordult” anyag mértéke lényegesen nagyobb, hiszen a mostanihoz nem rendelődhetett hozzá a közben ilyen-olyan ok miatt kivont egységek száma; márpedig az sem elhanyagolható mennyiség!

Több mint két és félszeresére nőtt a helyben használt dokumentumok mennyisége, a helyben használatot illetően egészen elképesztő a fellendülés (kígyózó sorok már nem csak a hipermarketekben és az exkluzív kiállításokon léteznek), de a kölcsönzőket illetően már nem ilyen kirívó a növekedés. Persze, megváltozott a nyomtatott dokumentumokhoz történő hozzáállás, és egyben a hozzáférés is. A jövő építőköveinek is nevezhető elektronikus dokumentumforgalom nem lehet jelen ezekben a számokban.

Az eszmefuttatás apropóját – természetesen – a „Könyvtári Híradó” (elnézést a szándékos helyesírási hibáért, de a '60-as szabályzat még ezt minősítette helyesnek) jelentette. Akkoriban – egyéb fórum hiányában – az *Évkönyvek*, a külön kiadott éves *Jelentések* és a *Híradó* jelentette meg az előzetes, illetve évközi statisztikai adatsorokat. Kis dicsősége az akkori lapnak, de ez is csak egy a sok közül. Lássuk napjaink valóságát! Az állományadatokat bárki megtekintheti a honlapon (ha ugyan összesítetteket is szeretne látni, végig kell járnia ugyanazt az utat, amit én is; azaz kiírogatni az egységek adatait, és azokat összegezni – bár én ezt most megtettem mindenki helyett), a kölcsönzési statisztikákhoz már internetes belépési kóddal kell rendelkezni, de ezzel valamennyi dolgozó és a könyves szakma is rendelkezhet. Következésképp könyvtárunk egésze immár „nyilvános tér”, ahová bárki belátogathat.

De mielőtt belemélyednék holmi statisztikai, illetve webes elemzésbe (ami jelen esetben nem tisztem), bíztatok mindenkit: tegye meg, érdekes következtetésekre juthat, számos érdekességre lelhet, pl. a honlapon tett „tanulmányi séta” apropóján.

Azt hiszem, irigylem azokat, akik éltek az ötvenes–hatvanas éveket – így utólag –; olyan élményekkel teli, lelkes és áhítatos, pátoszos és derűlátóan naiv minden. Manapság hol születhet olyan ihlet, mely például az alábbi sorokat szülte:

„A Gellérthegyen és Városmajorban ilyenkor már rügyet bontanak a fák; némelyek már virágban is állnak. A föld nedvei és áramai sürgetik, serkentik az újulást, fagyok havas esők, nyirkos ködjárások után. Ilyen sürgető – serkentő újulás kezdődött 15 évvel ezelőtt az ország életében is, csontdermesztő telek után... És ahogy a föld nedvei, áramai, törvényszerűen a mélyből hozzák az újulást: a rügyet, virágot, gyümölcsöt, Magyarország felszabadulással kezdődő újulása is a társadalom mélyéből, a múltban elnyomott nép erejéből hozott és hoz az egész nemzet számára minden eddiginél virágzóbb termést. Könyvtárosok vagyunk; a kultúra hírnökeinek, a lélek mérnökeinek szavait továbbítjuk. S hogy a felszabadulás a szó legigazibb értelmében bekövetkezett, és ez a folyamat ma sem ért véget, ezt bizonyítja nem utolsó sorban az is: rövid 15 esztendő alatt olyan emberek tízezreinek, százazreinek kezébe került könyv, akik azelőtt nem érezhették az irodalom ízét, éltszépítő erejét...”

Az írásból egyértelműen kiviláglik születésének pillanata is: az 1960-as áprilisi számban leltem rá. Tíz évvel később még mindig pontosan látszott a feladat:

„Oktatásügyünk s egyben népművelésünk egyik központi feladata az ifjúság szocialista emberré nevelése... Nekünk, népművelőknek a pedagógusokkal összefogva meg kell találnunk azokat az eszközöket, melyekkel segíteni tudjuk a fizikai dolgozók hátrányos helyzetben lévő, tanuló gyermekeit.”

A szocialista emberré nevelés egyik nélkülözhetetlen, és egyben abszolút célravezető eszközének a szovjet szépirodalmi művek „elolvastatása” bizonyult. De azt valahogy el kellett érni, hogy a megcélzott réteg kézbe is vegye ezeket a köteteket. Mint tanulmányok sorából megtudhatjuk, erre a célra – többek közt – a könyvajánlókat használták, amelyekkel kapcsolatban az alábbi újítás bizonyult sikeresnek és időtállóknak:

„...a könyvismertetéseket nem gem-kapocccsal tűzzük a kiállított könyvekre, hanem minden ilyen könyvet fóliával bekötiünk, s a kötéstáblára, az átlátszó fólia alá tesszük a színes papírra gépelt annotációt... s mi is bizonyos meglepetéssel tapasztaltuk, hogy április hónapban 6 százalékra emelkedett a szovjet művek forgalma.”

A célok változatlanok, de:

„...olyan közművelődési tevékenység folyjon, amely a korábbinál is tudatosabban formálja a szocialista gondolkodást, magatartást. ...A politikai, ideológiai, az általános és szakmai műveltség, a természettudományos, a műszaki és a művészeti kultúra, a növekvő szabadidő, a rendelkezésre álló javak értelmes és hasznos felhasználásának elsajátítása kapcsolódik ebben szerves egységgé.”

Bizony mondom, nagy segítségére lett volna annak idején a cikkíróknak a mai kor számítógépe: a frázisokat (a mai panelek egykori megfelelőit) csak az adatbázisból kellett volna előhúzkodni. (Persze, bízhatnék a könyvtárosok mindenkori találékonyságában – lásd pl. cédulázás!) Némi változtatás (de sosem a megszokottaknál, legfeljebb az igék használatában), és már kész is az ilyen-olyan beszámoló. Annyiszor olvastam a „propaganda” szót akár önállóan, akár előtagként, hogy nem csodálom, amiért napjainkban már csak „piár”-ként merik emlegetni, de tartok tőle, ez is éppúgy meg fog kopni, mint elődje, csak éppen gyorsabban. A meglepetés számomra csak a fenti szöveg megjelenésének dátuma: 1978, amikor már látszódtott némi változás itt-ott...! Bár erősen gazdagodott a frazeológia, a szókincselemzés még nem jelez – szinte – semmit. Hacsak nem vesszük figyelembe, hogy egyre szikárabbak a mondatok, egyre több a kötelező töltelék; a lelkesedés szüli a lírát, éppen a fegyverek hívják elő a műzsákat, s közvetlen veszedelem elhárulása ismét a háttérbe küldi őket. A lelkesedés lanygulását az ihletettség megszűnése, a szavak, mondatok elszürkülése, a pátosz és áhítat hiánya jelzi.

Politika, politika, politika! Eddig másra sem találtunk, s még ehhez néhány rovat (a szakszevezetése, a KISZ-é, a párté, az MSZBT-é) – kötelezően megjelenő – cikkeit, híreit még hozzá kell rendelnem a fentiekhez. A szakszervezetet illetően ellenben így utólag is kalapot emelek: pontos beszámolókat készítettek valamennyi tevékenységükről, és – valószínűsítem – ők vezették be az „üvegseb” fogalmát, amikor is az utolsó fillérig elszámoltak a felhasznált pénzekről. Főként őket dicsérik a különféle nyaralásokról küldött örömteli beszámolók, ezek közül egyet emeltem ki:

„Teli van a fekete táblánk üdvözlőlappal: Varsó, Balatonszéplak, Sopron, Visegrád, Leningrád és Királyrét, – dolgozóink a szélrózsa minden tájáról jelentkeznek, megkezdődtek az üdülések, utazások. Nyár van, hív a Balaton és a Mátra, készítsd a bugyrodát, holnap avagy a jövő hónapban rád is sor kerül.”

Igazi ingyencségek a felszabadulásunk 15. évfordulójára tett felajánlások:

„Vállalom, hogy a személyi és technikai akadályok miatt elmaradt 500 db katalóguscédula 60 százalékát április 4-re – a napi munkámon kívül elkészítem.

Bevezetjük a rendszeres tájékoztató munkát, amelyről reference-naplót vezetünk.

Március 31-én féltengelytörés érte gépkocsinkat. Kovács Mihály gépkocsivezetőnk felajánlotta, hogy április 4-ére saját erejéből kijavítja. Felajánlását két nap alatt, április 2-ára teljesítette.

Nem hagyhatom ki annak a betördelt jegyzőkönyvnek részleteit, amely az 1978-ban még mindig fúvó szeleket illusztrálja:

Jegyzőkönyv

Készült: A „VOSZK Bp-i Gépjavító Ipartelepén, a BÉKE Szocialista brigád értekezletén

Brigádunk »60 év a Lenini (!) úton« című vetélkedőre való felkészüléskor, igen nagy segítséget kapott a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 6-os kerületi könyvtára könyvtárosaitól.

Segítségükért javasolta, brigádunk vegye fel Őket Tiszteletbeli Tagjai sorába.

A brigád a felterjesztést egyhangúlag elfogadta.”

„Pártunk és népünk” nagy ünnepei, valamint a szocialista ideológia hirdetőinek és a szovjet íróknak-költőknek évfordulói állandó programot és feladatot róttak egykori kollégáinkra. Derekasan állták a próbát, ez kiderül írásaikból, amelyekben akár tárgyyszerűen, akár élményszerűen, de beszámoltak a kitűzött célokról és az elvégzett munkákról; lett legyen az író-olvasó találkozó, tanulmányi verseny, szakmai program vagy éppen felvonulás. Szintén ebbe az ideológiai-politikai vonulatba tartoznak a külföldi szakmai utak és az ezekről született tudósítások. (Borítékolom, hogy 100 százalékos találati eredménnyel ki-ki meg tudná jelölni a bejárt területeket...!) Manapság az ilyen jellegű írások – szinte – teljesen hiányoznak. A posztmodern korban az ideológia képi formában jelenik meg, ezzel véve át az írásos kultúra helyét (egyszersmind a „verba volant, scripta manent” törvényét), ne csodálkozzunk hát, ha sok mindent immár vizuálisan közlünk és rögzítünk.

Számba sem lehet venni azokat a gyöngyszemeket, amelyek az általunk tárgyalt korszak kezdeti szakaszát ékítették, de mégis ez az 1954-ben született, 1960-ban közölt vers teszi fel a koronát mindenre:

KÖNYVTÁRUNK TÖRTÉNETÉHEZ

*Reviczky és Baross-utca közt áll,
Pompázik a Fővárosi könyvtár –
Nincs ilyen szép a Szép Juhászné se,
Annak sincs szebb földrajzi fekvése!*

*Wenkheim grófék báloztak itt régen,
Mint a hűvös csillagok az égen,
grófi bálók öröméért volt bús
népünk három milliója koldus!*

*De az isten nem ver bottal, póruul
Járt a gróf úr, vízbe fúlt a gróf úr –
Főtt az úri Casinó s a Szentszék
Feje, hogy a cimborát mentsék!*

*Ekkor bízták kutyára a hájat,
Sipőczre a pesti Városházat –
Nem sajnálta ő a közpénzt, hogy hát
Megmentse a grófék ringyét-rongyát!*

*Ráadásul Horthy szobrát gipsszel
Szépítgette Klebelsberg miniszter –
Ígyen lett az eklektikus Wenckheim –
Sasfészekből modern kultúrreklám!*

*Sokáig küzdöttek, vívtak hősi
Harcot itt a haladás erői –
Emléküknek büszke szívvel hódol,
Tiszteleg a proletár utókor!*

A különféle munkafolyamatok, esetleges újítások természetesen bekerültek a Híradóba. Ezen a fórumon ki-ki átvehette a másik könyvtár egyszerűbb vagy célszerűbb munkamódszereit, értesülhetett a „forradalmi” újításokról, új alkalmazásokról. Viszonylag ritkán találtam példát arra, hogyan adtak hangot kollégáim a különféle munkafolyamatokkal kapcsolatos szubjektív érzéseiknek, de azért erre is akad néhány példa. Vegyük mindjárt a leltározást, ami 1968-ban többeket is írásra készített. Manapság már anakronisztikusnak hat az alábbi felkiáltás:

„Végül, de nem utolsó sorban nagyon utópisztikus elképzelés az atomkorszakban, hogy ezt a munkát valamilyen számológép segítségével végezzük? Addig is örülnénk legalább egy jó sorszámozógépnek.”

És zárásként egy abszolút időszerű, úgy tűnik, sosem évülő sóhaj:

„Kedves Szerkesztőség! Azt gondoljuk, a leltározásról ennyi is sok, nem hogy elég! Kérjük, közvetítsék mindannyiunk kívánságát: ha feltétlenül kell leltározni, egy könyvtáros pályafutásában legfeljebb kétszer!”

Már a címe is sokatmondó annak a cikknek, amely mostani könyvbeszerzési gyakorlatunk előzményeit, azok előkészítését, egyedi, de mindenképpen átveendő gyakorlatot ismertető híradós kerekasztal-beszélgetést rögzíti 1989-ben:

*MENNYI A CSIGA FUTAMIDEJE
Avagy beszélgetés könyvellátásunk meggyorsításáról*

Nem kevésbé figyelemfelkeltőek a következők:

*ELKÉPZELÉSEM MUNKAHELYEMRŐL,
AMI MEGGYŐZÖDÉSEM SZERINT NINCS VÁLSÁGBAN*

MIÉRT LÉPEK ÁT A TDDSZ-BE?

*MIT ÜZEN AZ OLVASÓ?
Közelmépek a „családiasított” könyvtár olvasóiról*

Részletek:

- *Gimnazista: Hangulatosabb, mint a legtöbb könyvtár ... nem annyira raktárszagú ... bensőséges ... meghitt ...*
- *Nyugdíjas csoportvezető: Én így szeretem szakosítva, hogy amit én szeretek, tudjam, hogy oda menjek, oda nyúljak, és a többi nem érdekel.*
- *Nyugdíjas pedagógus: Eleinte én is ujjongtam, ó de jó dolgom van, na most az orvosiból elviszem, amit mind gondoltam, de aztán láttam, milyen vegyes. Nagyon csúnyán vegyes. Nem jó könyvek vegyítésével, tehát nagyon nagyszerű könyvek mellett nagyon silány könyvek. Hát a „szerelmi könyv”! Olyanok voltak, amiket én nem szerelmi könyvnek titulálnék...*

Talán mondanom sem kell, hogy a nagy viharokat kavart, ellentétes érzelmeket szított családi könyvtári kezdeményezés ihlette a fenti gondolatokat.

Sajnos, nem maradtunk mentek a szociális problémáktól sem, de hogy is tehetők volna, lévén egyik alapfunkciónk ez. Az alábbi, 15 évvel ezelőtt megjelent sorokat akár ma is reprodukálhatnánk:

„Napi 4-5 hajléktalan. 1-2 órás melegedés, majd távozás. Öt perces alapos szellőztetéssel a dolog fölött napirendre térünk. Az ideai hajléktalan szezon (novembertől márciusig) viszont maradandó nyomokat hagyott a könyvtárosok megviselt idegrendszerében.”

Nem szándékozom súlyos felhőket varázsolni az égre, így nem folytatom az idézetet, és nem megyek bele napjaink krónikájába. Egykori kollégámnak üzenem: (Nyugat helyett) Kelet-Pesten a helyzet változatlan...

Szerencsére – egyrészt mert valóban gyarapodtunk és szépültünk, másrészt, mert erről be is számoltunk – jó néhány anyag született létesülő és megújuló könyvtárakról, át- és újragondolt funkcionális alapelvekről. A megelégedettséget sugallják a könyvtárvezető szavai szintén 1989-ből:

„A könyvtárban járva úgy éreztem, hogy amit ki lehetett hozni ízléssel, lelkesedéssel, s nem utolsó sorban szaktudással ebből a könyvtárból, azt megtették, s a gyakorlat azt mutatja, hogy mind az olvasók, mind a könyvtárosok jól érzik magukat a megújult könyvtárban.”

A „kis színesek” közül kihagyhatatlan az a beszámoló 1960-ból, ami hajdani kollégánknak tolla alól a *Két emelet boldogság* című film forgatásáról keletkezett. A stáb a Mozcókönyvtárat választotta a szüzsé helyszínéeként, s a külső forgatásoknak áldozatául esett könyvtáros felajzva számolt be élményeiről:

„Láttam e két nap során »esőcsinálást« óriási zuhanyozókkal, a mozgó villamos tetején öntözökannából, láttam »napcsinálást« reflektorokkal, láttam álbajuszt és parókát, ezt a két örök színházi kelléket, tengeri betegséget kaptam a „műmozgástól” melyet négy daliás anyagmozgató idézett elő a lépcsők ringatásával, hallottam szatyros »műolvasó« nénikének Tolsztoj »Háború és béké«-jét, mint könnyű olvasmányt ajánlani, s mindezek láttán csak azon tűnődtem, miért nem lehet eső felvételeket esőben készíteni? – miért nem csinálták a napos felvételt valódi napsütésben? – miért kellett ringatnia a kocsit, amikor az »mozogni« is tud? – miért ragaszkodnak Tolsztoj remekművéhez, mint »könnyű« olvasmányhoz?...

Befejezésül azt az óhajomat szeretném kifejezni, hogy a legközelebbi könyvtáros ábrázolásnál, próbálják összeegyeztetni a hivatást a magánélettel!” (Ja! Ha a filmes szakma apró titkai napvilágra kerülnek...!)”

A Híradó szakmai súlyát alátámasztandó 1993-ban hírt adtak arról, hogy:

*ÁL-HÍRADÓ JELENT MEG
Vigyázat, hamisítanak minket!*

Mottója a következő volt:

*Soha nincs rá idő, hogy jól csináljuk,
De arra mindig van idő, hogy újracsináljuk.*

A különleges szám megjelenésének apropóját akkor főigazgatónk, Kiss Jenő 60. születésnapja jelentette.

2002 körül aztán egészen másfajta szelek kezdtek fújni:

A FSZEK 60 tagkönyvtára közötti belső, valamint a látogatóink és a nagyvilág számára biztosított külső kommunikáció fejlesztési koncepciója

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár portál-rendszere – www.fszek.hu Szerkesztőségi szándékok és azok gyakorlati megvalósítása a Minerva – projekt tükrében

Átláthatóság – hogy az adott információ eléréséhez ne számtalan „hagymarétegen keresztül” vezessen el az út;

Karbantartottság – meghatározott minőségi elvek mentén a szerkesztők feladata, hogy az általuk rögzített információk hitelességét, naprakészességét ellenőrizzék;

Elérhetőség – A cikkek betűmérete állítható kisebb – nagyobbra;

Felhasználó-központúság – fontos, hogy a visszajelzések – kerüljenek akár a fórumok valamelyikébe – jussanak el a Kapcsolatok menüben megadott elérhetőségek valamelyikén keresztül hozzánk, nagyon fontosak számunkra;

A könyvtár szolgáltatásainak egy részét publikáljuk a világhálóra, klasszikus példája ennek a saját adatbázisok publikussá tétele;

Aktualitás – A könyvtárak szolgáltatásáról és elérhetőségeiről folyamatosan bővítjük az adatbázist, amely lehetővé teszi a információk aktualizálását is. Minden információ on-line módon frissíthető;

Esélyegyenlőség: az esélyegyenlőség jegyében eddig is törekedtünk arra, hogy könyvtáraink a hátrányos helyzetű polgárok számára is használható legyen;

Miután fentiek értelmében 2004-ben már új portálon kelt életre a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár honlapja, valamint a belső kommunikációs fórumo(ka)t is sikerült létrehozni³ (és a papír sem lett olcsóbb az idők múltával), lassan a Híradó is „felkérdezkedett” webes felületre. Szerkesztőként már csak azokat az írásokat kapom, melyeknek nem képződött állandó helye: beszámolókat tanulmányutakról, rendezvények tapasztalatainak utólagos értékelését, egy-egy személyes könyvajánlót. A különböző rovatok ugyan elszórta jelennek meg, de az információk lényegesen bővültek. A legnagyobb előrelépést időbeli vonatkozásban értük el az új médium bevonásával, hiszen nem kellett immár összevárnai az egy-egy számot terjedelemben kitevő anyagmennyiséget. Nem kevésbé érdektelen a nyitottság, ami mind a

szakma, mind a laikus közönség számára (természetesen a megfelelő jogosultságok hozzárendelésével) közelebb hozott minket, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár használóihoz. A fent közölt elvek erősítését, az interaktivitás fokozását szolgálja a Web.2.0-ás verzió tervezett, ám egyelőre mérlegelés alatt álló bevezetése (felmerült a blogos megjelenés is).

Az mindenesetre bizonyos, hogy a jövő semmiképpen sem a papíralapú formát erősíti, hiszen dokumentumaink tekintetében is egyre inkább az elektronikus megjelenés válik tendenciává, és a használat során a kölcsönzés mára erősen visszaszorult. Nem lehet ez másképp az intézmény életét ismertető, annak belső munkáját szemléltető anyagokkal, tehát a Híradóval sem.

Az alábbi három idézet a technikai fejlődést hivatott illusztrálni:

„A JÖVŐBEN CSAK GÉPPEL ÍRT anyagot fogadunk el! Sok kézzel írott és helytelenül közölt szöveg kellemetlen tapasztalata kényszerítette erre a határozatra a szerkesztőséget.” – 1960-ból;
„Kérjük munkatársainkat, cikk-íróinkat, hogy a leadásra kerülő cikkeiket írógéppel és feltétlenül kettes sortávolsággal gépelve írják.” – íródott '68-ban. És így hangzik napjaink utasítása:
„Kérek mindenkit, ne szerkessze össze az anyagot, főként ne illesszen be képeket! A portál sajátossága miatt úgylis át kell alakítanom.”⁴

Mint azt figyelmes olvasóim bizonyára észrevették: nem a Híradó elemzését tartják most kézben. Akár szakdolgozati téma is lehetne (mind történelmi, szociológiai, politikai vagy akár könyvtártörténeti vonatkozásban) a lapszámok analízisa.

Előre is jó munkát, kellemes időtöltést kívánok a jövőbeli vállalkozó szellemű delikvensnek!

JEGYZETEK

- 1 Elbizonytalanított a „híradó” szó írásmódja. A kezdeti lapszámok – természetesen – írógéppel írt, arról sokszorosított anyagainál a klaviatúra hiányosságának tudtam be a rövid magánhangzót. De a címlap nyomdai tipográfiájának nem kellett volna ehhez feltétlenül alkalmazkodnia. Így olybá vettem, mintha a Híradó kezdetben „Híradó”-ként jelent volna meg.
- 2 Hígyék el, Olvasóim, nem a lustaság vezet, amikor igyekszem minél gyakrabban szóról szóra idézni elődeimet. A szövegek olykor archaikus, olykor ízes, de mindenkor korszellem jegyében született sorait vétek lett volna átírni.
- 3 Szinte a honlappal egy időben megismerkedtünk (állítom, hogy sokan közülünk ekkor láttak először elektronikus postát!) az Outlook nevű új munkatárssal, „aki” kiváltott jó néhány telefonálgatással eltöltött munkaórát; valamint a honlap almenüjeként megszületett az Intranet, amely immár a klasszikus Sűgő szerepét tölti be.
- 4 Ezúton kérek elnézést mindazoktól, akiktől idéztem, s azoktól is, akiktől nem. Szándékosan nem nevesítettem a szerzőket és igyekeztem a szövegközi neveket is kerülni. Még nem oly távoli ez a múlt, és soraimmal, az idézetekkel senkit sem szerettem volna megbántani.

Kapuvári Zsuzsa

„Próbálunk nagy léptekkel haladni”

Látogatás a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban, Egerben

Kedves Olvasó!

Az Országos Könyvtári Kuratórium kérésére és támogatásával 2005-ben cikksorozatot indítottunk, amelyben a megyei könyvtárak vezetőit szólaltattuk meg. Ezek az interjúk elsősorban az adott intézmény aktuális problémáival, szakmai terveivel foglalkoztak, de mindig megjelent a kérdések között az Országos Könyvtári Kuratórium által javasolt néhány kérdés is. A sorozat befejeződött: mind a 19 könyvtárról olvashattunk a 3K hasábjain. A kétéves sorozat után egy év szünet következett. Úgy tűnik, ez az összesen három év elég hosszú időnek bizonyult ahhoz, hogy meghatározó személyi változások történjenek egyes könyvtárak élén. Így az Országos Könyvtári Kuratórium azt kérte, hogy a sorozatot folytassuk még ez év végéig (a kuratórium jelenlegi tagjai mandátumának lejártáig).

Reméljük, hogy a sorozat folytatása képet ad arról, milyen fejlődés tapasztalható a könyvtáraink életében, milyen új lehetőségek állnak a rendelkezésükre, és hogyan használják fel azokat az olvasók meglégedésére.

* * *

Rutinosan mentem Egerbe. Nemcsak azért mert jól ismerem a várost, hanem azért is, mert úgy gondoltam, hogy már jól ismerem a megyei könyvtárak tevékenységét is. Átnéztem a sorozat egri „epizódját”* és a kérdéseimet beleirogattam. Gondolván, hogy átbeszéljük a különböző témaköröket és természetesen aktuális tevékenységekről is beszámol majd Tőzsér Istvánné, Géczi Andrea, az új igazgató asszony. Azonban minden egész másként alakult. Ahogy elkezdtük a beszélgetést, rögtön tapasztaltam, hogy egy egészen megújított könyvtárba kerültem, és a régi „sablon” nem válik be. Bár ugyanúgy beszélünk a regionalizmus és a könyvtári ellátás problémaköréről, a címzett támogatásról, a könyvtárak területi megosztottságáról, az informatika fejlesztéséről, de már nem ott folytattuk, ahol 2005 augusztusában, Engel Tiborral – a könyvtár előző igazgatójával – a beszélgetést abbahagytuk. Nem is folytathattuk ott, hiszen azóta eltelt két és fél év...

---

* 3K, 2005. 10. sz., 27–34. p.

– *Milyen körülmények között lettél igazgató?*

– Másfél éve vagyok igazgató. Nem gondoltam arra, hogy valaha is igazgató leszek. Még jó néhány éve történt, amikor Engel Tibor támogatásáról biztosított, ahogyan a főiskolai tanulmányok után az egyetemet is szerettem volna elvégezni. Akkor futólag beszélünk arról, hogy látna bennem fantáziát, és el tudná képzelni, hogy egyszer a könyvtár vezetője lehetnék. Később már nem esett szó erről. Viszont amikor meghirdették a posztot, akkor természetesen tűnt, hogy én fogom beadni a pályázatot. Bár ez a természetesség inkább a kollégáim részéről nyilvánult meg, én magam csak azt gondoltam, hogy a kollégáimmal együtt nagyon sok tervemet, tervünket meg tudnánk valósítani, és éreztem az erőt a közös munkához. Az események gyorsan peregtek, mondhatnám sodortak magukkal. Aztán már a közgyűlésen ültünk, és mindenki elfogadta a pályázatomat.

– *Mi változott az elmúlt másfél évben? Mi viseli a kezéd nyomát a könyvtárban?*

– Valahol a raktárban kezdtük a változtatást... – gondolkodik el. – Most pedig már nem tudok olyan területet mondani, ami nem változott meg a másfél év alatt. Az olvasóterek átalakítása megtörtént. Néhány új bútorral és kisebb átalakításokkal igyekeztünk praktikusabb tereket létrehozni. Természetesen egy új épület volna a legjobb – amit már Tibor is nagyon szeretett volna. De látható, hogy ehhez nincs meg a támogatás. Ráadásul 2007-től a címzett állami támogatások megszűntek. A fenntartó politikai támogatása is hiányzik. A megyében a könyvtárfejlesztés mindig benne volt a sorban, de csak harmadik vagy további helyeken. Hiába szerepelt a könyvtárfejlesztés több éven keresztül a megye terveiben, ha nem volt erős prioritása. Így nem volt esély a címzett támogatás elnyerésére. Jelenleg pedig európai uniós pályázatokból erre nem lehet támogatást szerezni.

Van egy elképzelés arról, hogy a főiskola épületében működhetnénk. Át kell gondolni, hogy ez a változtatás valóban olyan eredményeket hozna-e, amit szeretnénk. Nem szeretnénk belemenni egy szükségmegoldásba, mert annak nem látjuk értelmét.

Tehát – visszatérve a jelenlegi állapothoz – miután szembesültünk azzal a helyzettel, hogy új épületünk a közeli jövőben nem lesz, rá kellett jönnünk, hogy csak azokat a kereteket lehet egy kicsit bővíteni, amik rendelkezésre álltak. Újra kellett gondolni, másként is megnézni a dolgokat. Az egyik elvem az, hogy a legjobb vezetői döntés mindig az, amit nem én találok ki, hanem a munkatársaktól ered vagy pedig én találtam ki, de a megvalósításának a módját már a kollégák ötleteinek bevonásával oldjuk meg. Ezeket lehet igazán továbbvinni, megvalósítani. Így történtek a változások, átalakítások az elmúlt időszakban.

– *Többen megkapták az elmúlt években a címzett támogatást. Nincs egy kis irigység bennetek?*

– Nagyon jogosnak tartjuk, hogy például a debreceni megyei könyvtár megkapta a támogatást. És természetesen a többiek is. Így, hogy már látjuk a pályázat mechanizmusát, megértettük, hogy mi miért nem kaphattuk meg annak idején. De az a dolgunk, hogy a mostani helyzetünkből a legjobbat hozzuk ki.

– *Úgy érzed, hogy a jelenlegi körülményekből szakmailag ki tudod hozni az általad vélt legjobbat?*

– Nem, semmiképpen nem érezhetem úgy. Már a '70-es években azt mondták, hogy szűkösek a falaink. Ha akkor szűkösek voltak, akkor most el lehet képzelni, hogy mennyire azok. Úgy gondolom, hogy amit lehet, azt ki fogjuk belőle hozni

és már nagyrészt ki is hoztuk. Mind a részlegek elhelyezésének átalakításában vagy megváltoztatásában, mind a szemléletünk alakításában és sok más területen – hogy például csak a napokban beüzemelendő új honlapunkat említsem. Az egy másik kérdés, hogy mi sokkal nagyobb léptékű dolgokat tudnánk csinálni, mint amire objektíve lehetőségünk van.

Egyébként nagyon sok segítséget kapunk az országos szervezetektől, a minisztériumtól is. Minden országos programhoz a legnagyobb erőbedobással csatlakozunk. Nagyon fontosnak tartom, hogy az országos összefogás megvalósuljon a könyvtáriügyben. Egy akció lehet egy falusi és városi könyvtár akciója, de sokkal látványosabb és időtállóbb eredményeket lehet elérni, hogyha összefogunk.

– *Milyen fejlesztési területet emelnél ki az elmúlt időszakból?*

– Talán az informatikát, mivel elengedhetetlen feltétel a korszerű könyvtári szolgáltatások megteremtéséhez. Az elmúlt évben modemet cseréltünk a nagyobb sávszélesség érdekében. Új szerver számítógép biztosítja az intézményünk könyvtári integrált rendszerének (Szikla-21) stabil háttérét. Új szerver számítógépet üzemeltünk be a Szikla-21 program távoli elérésére, ami biztosítja a távolabbi épületben elhelyezkedő gyermekkönyvtárral való kapcsolatát a helyi szerverszámítógéphez. A NOVELL NetWare 4.11 szerver mellé egy redundáns szervert állítottunk be, amely 2008 során teljesen le fogja váltani a NetWare feladatait.

Megvalósíthatóvá vált a beiratkozási rendszer egységesítése, így kiszűrtük a többszörösen (részlegenként) regisztrált olvasókat. Fontos eredmény, hogy az integrált rendszert az olvasók elérhetik jelszóval, és meghosszabbíthatják a kölcsönzött könyveket vagy on-line előjegyezhetnek.

– *És melyik programot emelnéd ki az utóbbi időből?*

– Az internet fiesta nagy siker volt. Egy fiesta-sziesztát is tartottunk a rendezvény keretein belül. Egy éjszakát tölthetett a könyvtárban sok könyvtárlátogató gyerek. Programokat szerveztük nekik: akadályversenyt, táncházat. A végén, hajnalban a DVD-nézés közben aludtak el a hálózsákjaikban. Óriási élmény volt! Szerencsém van, hogy vállalják a kollégák ezeket a plusz terheket. Mert mondanom sem kell, hogy ezt normál munkaidőben nem fér bele. Új ötlet esetén megkérdezem a kollégákat, hogy „Még ezt is vállaljátok? Még ezt is megcsináljuk?” – és a válasz mindig igen. És persze kellene szponzorok. Mert ezen az eseményen ettek, ittak a gyerekek és ajándékot is kaptak. Óriási dicséret volt a fiesta zárókonferenciáján, amikor a mi programunkat ítélték a legjobbnak. Erre büszkék vagyunk.

– *A munkátok minőségét minőségbiztosítási rendszerrel méritek. Hogyan működik ez?*

– TQM-rendszerben dolgozunk. Próbálunk nagy léptekkel haladni. Nagyon fontosnak tartom, hogy hamarosan eljussunk a minőségi kézikönyv elkészítéséig, hiszen minden kollégának tudnia kell, hogy milyen szolgáltatást várnak el tőlünk és milyen szolgáltatást kell adni. Ennek tudatossá kell válnia. Az ISO használatát nemrég Nyíregyházán láttuk. Mi kicsit más utat járunk. Nem külső céggel akkreditáltatjuk a rendszert. Ez persze pénzkérdés is, és mi most nagyon szoros költségvetéssel dolgozunk. Jövőre hatszázalékos csökkentést kell produkálni az összköltségvetésben. Könyveket mindig kell venni, abból nem lehet lefaragni. De például a mozgókönyvtári szolgáltatás iránti igény is nagyon megugrott az elmúlt két évben, egyre több a munka, de új kollégát nem tudtunk felvenni.

- *Hány könyvtárat láttok el?*
- 2007-től már 40-nél több, idén már 50-nél is több könyvtárral állunk szerződéses kapcsolatban.

A kistélepi könyvtárak helyzete jó irányba változott. A barátságos helyek, elavult gyűjtemények megújultak. Nagyon látványosak az eredmények. Az önkormányzat szándéka, elhatározása kellett ehhez, ami szerencsére meg is volt. A Heves Megyei Hírlapban is méltatták a megyei könyvtári szolgáltatást. Polgármesterektől kapunk olyan visszajelzéseket, hogy a kistérségi együttműködéssel sok bajuk van, sok a megkötöttség, a kényszerű helyzet, de a mozgókönyvtárat nagyon szeretik, jól működik és támogatják. Minden település folyóirat csomagot kap amit magának rendelhet meg a keretből. Ahhoz képest, hogy új könyv is alig volt, most választék van. Folyamatosan cseréljük a könyvtárak között a letétbe vitt könyveket. Negyedévente kapnak új, vonzó könyveket. Természetesen van tartós letétként kihelyezett állományrész is.

- *Pályázatokat mennyire tudtok igénybe venni?*

– Az európai uniós pályázatokon szeretnénk eredményesen szerepelni. Kétfajta lehetőség a TIOP és TÁMOP. Mindkettő a könyvtári informatika korszerűsítésére használható. A megyében egységes informatikai infrastruktúrát szeretnénk kialakítani. Hardveres és szoftveres oldalon is megerősítjük az együttműködést. Erről már folynak is az egyeztetések. Idén júniusban fog megjelenni az első, augusztus végén a második pályázat. Az informatikai infrastruktúra kiépítése és a hozzá kapcsolódó szellemi tartalom fejlesztése a célunk. Nem számítógépeket szeretnénk, hanem azt, hogy a könyvtárakban a sokféle adatbázis elérhetővé váljon, sokféle információhoz hozzá lehessen jutni.

Gondolok még egy kisebb átalakításra itt a könyvtárban. Nálunk az emeleten van a könyvtár. A földszinten az aulából nyíló részen szeretnénk kialakítani egy internethasználatra alkalmas helyiséget, ahol bárki, aki bejön, rögtön tudja használni az internetet. Erre nagy igény lenne.

A könyvtári séta során láthatom az átalakított olvasói teret. Nagyon barátságos. A könyvtár imázsához illeszkedő bordó és homokszín dominál. A zenei és idegen nyelvű részleget összevonták. Tehát egy, eddig távol eső részleggel kevesebb lett.

A gyermekkönyvtár a „Forrás” Gyermek és Ifjúsági Házban van. Oda is átmegyünk. Az épületet nemrég alakították át, úgyhogy teljesen felújított helyen várják a gyerekeket a könyvtárosok. A gyermekkönyvtárosokkal való beszélgetés során kiderül, hogy sokféle tevékenységgel foglalkoznak itt. A szokásos iskolai és óvodai gyerekcsoportok mellett működik itt a Bébillér* Mesekör, amely az egész családnak jó programot biztosít. Sátorfalván pedig idén 25. alkalommal rendezik meg az olvasótábort. Tavaly először fogyatékkal élők is részt vettek a táborban. Ebben a könyvtárban az esélyegyenlőségért valóban tesznek. Tanúbizonyosságért olvassák szeretettel Luzsi Margit vallomását a fogyatékkal élő gyerekekkel való foglalkozásról. Azt hiszem, az ilyenfajta cselekvő szeretet az, ami mindenkinek a munkáját és életünket teljesebbé teheti.

---

* Jelentése: ezermester.

– Egy sikeres pályázatnak köszönhetően könyvtári integrációs programsorozatot szerveztünk halláskárosult gyerekeknek. Most, hogy eltelt a tanév, s a „Csodavárodának” utolsó foglalkozását is megtartottuk, azt mondom, a várt „csoda” megtörtént. Az ún. könyvtári integráció sikeres volt. 8 főből álló harmadikos osztály járt havi rendszerességgel könyvtárunkba. Az egyes alkalmak a következőképpen zajlottak: meséltem, majd kézműveskedtünk, s utána könyveket kölcsönöztek. Utolsó foglalkozáson különleges, ám egyszerű képeslapot készítettünk. Többen hamar végeztek, pattantak fel a helyükről, nyargaltak ki a kölcsönző terembe könyveikért. Emlékszem, ősszel, első alkalommal jól nevelt kényszeredettséggel vettek egyet-egyet kézbe. Most alig tudták eldönteni, melyik legyen az a jó néhány, amit még el bírnak cipelni a suliba. (Az osztály egy kisfiú kivételével kollégista.) Tanítónőjük mesélte, valóban olvassák, használják a könyveket. Élvezik. Szeretik. Csak az tudja, mekkora eredmény ez, aki valamennyire ismeri a siket gyerekek, a siket emberek világát. A siketek többsége nem szeret olvasni, nem kedveli a könyvet. Tanultam jelnyelvet (sajnos, elég rosszul „beszéltem”) s a jelnyelv tanáromtól (siket hölgy) tudom, hogy ez valóban így van. Egyszerűen a többség nem érti amit olvas. Csak gondoljon bele egy halló: egy ismeretlen vagy kevésbé ismert idegen nyelven ő sem olvas, ha pedig muszáj neki, akkor roppant kínosan érzi magát. Egy siket kisgyermeknek duplán kell megküzdnie még a szavakkal, a betűkkel, hangokkal is. Neki voltaképpen mindegy, hogy „puszi” vagy „buszi”, „Pál” vagy „bál” ...Ezt egyenként kell megtanulnia. Szókincse kevés, szegényes. És meg kell küzdenie a hallók világával, az értetlenséggel, azzal, hogy sokszor kinevetik őket. Pedig a siketeket és hallókat sokszor csak az választja el, hogy nem ismerik egymást. Nincsenek kapcsolatban. Ma már fel sem tűnnek élénken gesztikuláló, jelelő csodavárodásaink a többi olvasónak, pedig az elején gyanakvóan méregették őket. Táborunkban, ahol 12 napig együtt volt siket és halló, néhány nap alatt ledőlt a korlát, a hallók jelelni tanultak, a siketek a beszédet gyakorolták. Együtt voltak. És gyönyörű volt a Népmese Napja, amikor siket gyerekek meséltek jelnyelven, pantomimmal, a jeltolmács pedig fordította, s aztán az elhangzott meséket tolmácsolta jelnyelven a gyerekeknek, szüleiknek, érdeklődőknek. A közönség pedig megtanulta egy különös, „idegen nyelven”: köszönöm szépen. A „Csodavároda” csodája az, hogy nem is csoda. A rendszeresség, az állandóság, az ismétlés, a szeretetteljes törődés, a rájuk szabott programok, a rengeteg jó élmény, a mesék (amiket az iskolában is feldolgoztak), a sok beszélgetés (ami kölcsönösen annyi mindenre tanított meg bennünket), azt hozta, amit vártunk. Derűs, kíváncsi gyerekeket, akik önfeledt örömmel matatnak a könyvek között, nem érzik idegennek magukat a könyvtárban, s a hallók világának legalább ebben a szegletében. Szókincsük gyarapodott, nyelvtudásuk javult. Szeptemberben ők mesélnek majd a Népmese Napján. Jövőre pedig? Velük ugyanitt...

(Az interjú az Országos Könyvtári Kuratórium megbízásából készült 2008. május 5-én.)

Pegán Anita

Web 2.0 a nemzeti könyvtárakban

A nemzeti könyvtárak meglepően lassan reagáltak az „új örület”, a web 2.0-ás alkalmazások kínálta kihívásokra. Ennek okait a nemzeti könyvtárak helyzetében és feladataiban kell keresnünk. A könyvtár 2.0 filozófiája magában foglalja az új típusú, virtuális közösségépítést. A könyvtárak hagyományosan közösségi terek, amelyet az új technológiák alkalmazásával az interneten tudnak bővíteni. A 2.0-ás alkalmazásokkal kiszélesíthető és megújítható a használók köre, a könyvtárak köré szerveződő új használói közösségek építésére számos lehetőséget kínálnak. Nem véletlen, hogy ezek az alkalmazások elsősorban a felsőoktatási és közkönyvtárak körében a legelterjedtebbek. A nemzeti könyvtáraknak nem érdekük az új használók megnyerése, hiszen gyűjteményük általában országosan egyedülálló, ezért ebből a szempontból monopóliumhelyzetben vannak. Kiemelt helyzetükből adódóan rengeteg megbízásuk és kötelezettségük van, amely nem hat serkentőleg az új megoldások keresésére. Míg a többi könyvtár számára létkérdés a folyamatos újítás, a szolgáltatások körének bővítése, a nemzeti könyvtárak sokkal jobb helyzetben vannak. Finanszírozásuk nem függ a használók számától, általában méltányosabb állami támogatásban részesülnek a többi könyvtárhoz képest. Tovább nehezíti a helyzetet az intézményi struktúra és a döntéshozási mechanizmusok bonyolultsága.

Mindez nem jelenti azt, hogy a nemzeti könyvtárak általában elzárkóznak a 2.0-ás újításoktól, viszont általánosságban elmondható, hogy nem állnak a könyvtár 2.0 mozgalom élén. Néhány nemzeti könyvtár honlapjának tanulmányozása és dolgozóinak személyes megkérdezése is ezt a tényt látszik igazolni.

A Brit Nemzeti Könyvtár élen jár a web 2.0-ás fejlesztésekben. A könyvtár küldetésének megfelelően valamennyi állampolgár számára biztosítani szándékozik a tudáshoz való hozzáférést, stratégiájában a digitális erőforrások gyűjtésére és szolgáltatására helyezi a hangsúlyt. Ezzel tágabb értelemben a gazdasági fejlődést akarja elősegíteni. A gyűjteményhez történő hozzáférés bővítése jegyében 2006 óta alkalmaz 2.0-ás fejlesztéseket. A 2006/2007-es éves jelentését már interaktív formában tette közzé: <http://www.bl.uk/mylibrary>, amelyen könyvtárral kapcsolatos vezetői és használói videók is láthatók.

A British Library rendelkezik blogokkal, amelyeket igazgatók írnak, megjelennek a nagyobb közösségi oldalakon, mint a Facebook, Bebo és MySpace, együttműködnek a Flickrrel. A közösségi oldalakon híreket közölnek, használói csoportokat hoznak létre, és vitafórumot készítenek. A Facebook hasonló népszerűségnek örvend, mint nálunk az IWIW, ezért a katalógushoz való hozzáférés biztosítása is tervben van.¹

¹ http://philbradley.typepad.com/phil_bradleys_weblog/2007/11/the-british-lib.html

A közösségépítést a könyvtár a kutatói csoportokkal kezdte, de tudatosan keresi a kapcsolatot a különböző használói csoportokkal. A kéziratok esetében tudományos kutatóknak teszik lehetővé a címkézést és megjegyzéseket a katalógusban. 2006-ban indították a Hangarchívum Gyűjteményt, amelyben felsőoktatási közösségek bővíthetik a gyűjteményt szóbeli történelmi felvételekkel, amelyeket kommentárokkal egészíthetnek ki. A UK PubMed Central új szolgáltatás, amely az államilag finanszírozott egészségügyi kutatási anyagokat tartalmaz. Ennek a címkézését és leírásait teszik lehetővé az anyagok hozzáadásával egy időben.²

Az egyesült államokbeli Kongresszusi Könyvtár meglepően kevés 2.0-ás alkalmazással rendelkezik. Folyamatosan üzemeltetnek egy blogot, amely a könyvtárral kapcsolatos újdonságokat mutatja be: <http://www.loc.gov/blog/>. E mellett folyamatosan RSS-hírfolyamokat szolgáltat a könyvtár iránt érdeklődők számára: <http://www.loc.gov/rss/>. Az LOC-blogon jelentették be a Flickrrel való együttműködést, amelyen a könyvtárról készült képeket lehet látni: <http://www.flickr.com/photos/25446130@N02/sets/72157604445147675/show/>. A webcast és podcast oldalakon keresztül különféle média- és hangfájlokat közvetítenek on-line sugárzó technológiával a történelem, kultúra, előadóművészetek, oktatás, kormányzat, költészet, vallás, technológia és tudomány témakörökben: <http://www.loc.gov/today/cyberlc/index.php>. Ez a pár eszköz mind egyirányú kommunikációt szolgál. A blog, az RSS és a Flickrrel való megjelenés híradást szolgál, a webcast és a podcast a művelődést segítik, de a valódi közösségépítés nem valósul meg.

A hollandiai Királyi Könyvtár az elmúlt hónapokban hozott létre egy részleget, az On-line Szolgáltatások osztályát, amely még a megkérdés időpontjában nem találta ki a konkrét feladatát. A kérdés ezért megválaszolatlan maradt. Az Északi Nemzeti Könyvtárban szintén nem találták ki, hogyan kellene viszonyulni a web 2.0-hoz, még most fog összeülni egy bizottság, amely döntéseket hoz majd ez ügyben. A Szlovén Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban szintén az érdeklődés fázisában vannak.

A legmarkánsabb véleményt a Német Nemzeti Könyvtár egyik munkatársa fogalmazta meg. Lars G. Svensson³ szerint a köz- és felsőoktatási könyvtáraknak jól körülhatárolt közönségük van, de a nemzeti könyvtárak elsősorban a könyvtárakat és könyvtári rendszereket kell szolgálniuk. Elsődleges feladatuk a nemzeti kulturális örökség megőrzése, a kötelempéldányok feldolgozása, a nemzeti bibliográfia készítése – ebből a szempontból az olvasói igények kielégítése másodlagos jellegű. Többek között ez az oka, hogy a nemzeti könyvtáraknak sajátos alkalmazásokat kell kidolgozni, amelyek célja nem elsősorban a közösségépítés. A nemzeti könyvtárak jelenlegi web 2.0 szolgáltatásaik nem on-line valósulnak meg, mint például a bibliográfiai kontroll és a közös katalógus fenntartása. A bibliográfiai rekordok szolgáltatása is valahol közösségi igényeket szolgál, de ennek felhasználói elsősor-

---

2 Caroline Brazier: Resource Discovery at the British Library: New Strategic Directions <http://www.ifla.org/IV/ifla73/papers/113-Brazier-en.pdf>

3 Lars G. Svensson: National Web Library 2.0: Are National Libraries Ready for the New Version? = Information and Use, 2007. 3. sz., 91–95. p.

ban a könyvtárosok, és nem webböngészőkön, hanem a Z39.50-en keresztül valósul meg. Másik érdekes felhasználócsoporthoz lehet a könyvtárak által készített metaadatoknak az ez iránt egyre nagyobb érdeklődést mutató államigazgatási és az ipari szervezetek. Számukra a MAB-XML formátum használhatóbb, amelyhez az OAI-PMH protokollon keresztül jutnak hozzá. Közvetett módon a közösségépítés megvalósulhat a szemantikus webbel való kapcsolatteremtés során is, amelyben a nemzeti könyvtárak feladata a szabványok fejlesztése, amelyben a wikik kiemelt szerepet kapnak. A wiki használata nem kielégítő önmagában, fontos a OPAC-ok ezirányú fejlesztése címkézéssel, rangsorolással és megjegyzésekkel. Igazi web 2.0-ás alkalmazás a használóknak engedélyezett címkézés és kommentálás, amely szintén a szemantikus web irányába tolja a feladatokat.

A nemzeti könyvtárak a köteles példányok miatt képesek egyedi azonosítók kidolgozására; az ISSN/ISBN nem alkalmas erre, mert a kiadók ezeket újra felhasználják. Ezért fontos lenne az URI-k (egységes erőforrás-azonosító, például az URL) azonosítása, legalább a FRBR (a bibliográfiai rekord funkcionális követelményei) megjelenítési és kifejezési szintjén. Az egyedi azonosítók készítésével a nemzeti könyvtárak katalógusa az országok irodalmi és tudományos authority fájljai lennének, lehetőséget adva a használóknak és más könyvtáraknak annotációk hozzákapcsolására. Az FRBR modell használatával a megjegyzések tartalma megkülönböztethető lesz jellegüktől függően: az objektív, a könyv fizikai jellemzőire vonatkozótól a személyes jellegűekig.

Svensson végkövetkeztetése, hogy a nemzeti könyvtáraknak a szemantikus web felé kell fejlődni, a közösségépítést implicit módon kell megvalósítani.

Ezek alapján elmondható, hogy szükség lenne a nemzeti könyvtárak számára egységes elvrendszert létrehozni ahhoz, hogy a speciális feladataikhoz mértén tudják a könyvtár 2.0 filozófiáit és alkalmazásait magukévá tenni. Ez nem zárja ki azonban, hogy a használók számára is készítsenek alkalmazásokat a felsőoktatási és közkönyvtárak mintájára.

Az Országos Széchényi Könyvtárban a Libinfo kezdte el a web 2.0 filozófia megvalósítását egyedi módon. (Lásd következő cikkünket – *A szerk.*)

Szalóki Gabriella

Libinfo 2.0

Új technológiák alkalmazása az on-line referenzben az Országos Széchényi Könyvtárban

A könyvtári tájékoztatásnak – „életben maradása” érdekében – alkalmazkodnia kell az új felhasználói igényekhez. A távhasználat terjedésére egyre modernebb kommunikációs technológiák bevonásával szükséges reagálni. A Libinfo könyvtárak közötti együttműködésen alapuló, jól működő on-line tájékoztató szolgáltatás, amelyre új interaktív on-line könyvtári közösséget lehet építeni.

Elsőként a könyvtárosok közti kommunikáció felgyorsítására van szükség: az aszinkron technológia (e-mail) helyett szinkron kommunikációs eszközök, mint például chat vagy on-line telefon alkalmazásával. A hagyományos referenz keretei között egyre több könyvtár rendelkezik már skype-eléréssel, amit a más könyvtárakban dolgozó kollégákkal történő kapcsolattartásra is kiválóan lehet alkalmazni. Ezzel létrejöhet egy olyan virtuális tájékoztatópult, amely a felhasználókkal szintén képes interaktív módon kommunikálni.

Második lépésben a kérdezők számára egyre több lehetőséget kell biztosítani a tájékozódásra új technológiák alkalmazásával. A 2007 decemberétől működő új Libinfo-felület magában foglalja a Meebot, egy böngésző alapú multi-protokoll chatet. Előnye többek között abban áll, hogy nem kell újra regisztrálni, amennyiben a használó már rendelkezik regisztrációs kóddal valamely nagyobb chat-szolgáltatónál, például a Jabbernél, a Google chat-nél, az MSN-nél, a Yahoo!-nál vagy ICQ-nál. Az alkalmazást a Libinfo használóinak nem kell installálniuk, a szolgáltatás webfelületéről azonnal lehet használni kérdésfeltevésre (*LibChat*).

A Libinfo által adott válaszok hagyományos forrásokon túl digitális tartalom-szolgáltatásokkal egészülnek ki. Kisebb terjedelmű szövegeket a szolgáltatás felületén keresztül is lehet küldeni, de az Országos Széchényi Könyvtárban – a Libinfo üzemeltetőjénél – folyóiratcikkektől kezdve teljes művekig és a szerzői jog figyelembevételével – sokféle dokumentum digitalizálását lehet megrendelni az **E-könyvek igény szerint (EOD)** és a **MATARKA cikkmásolat-küldő szolgáltatások** keretében. Más tartalomszolgáltató honlapok, webforrások és digitális könyvtárak bekapcsolására is lehetőség van, közvetlen megrendelési lehetőség vagy átirányítás útján (*LibDRM*).

A jövőben egyre inkább lehetőséget kell biztosítani a felhasználók számára, hogy a Libinfo archívumában történő keresés révén újabb tartalmakhoz férjenek hozzá (*LibTár*). Eddig – egy konzorciumi döntés értelmében – ez csak a válaszadók számára volt elérhető. A keresés biztosítása a használók részére azért fontos, mert az oktatási intézményekben a feladatok évről évre ismétlődnek, így a már megválaszolt kérdések újabb diákok számára is hasznosak lehetnek, a szolgáltatás válaszadóinak pedig nem kell újra megválaszolniuk azokat. Ezáltal a Libinfo – eddigi linkgyűjteménye mellett – új adatbázis-funkcióval bővül, amivel a felhasználók

száma jelentősen növelhető. *A tartalomszolgáltatás és a technológiai funkciók kiszélesítésével a Libinfo 2.0 az elektronikus tanulás (e-learning) egyik legmodernebb és leginteraktívabb eszköze lesz.*

A Libinfo 2.0 filozófiájának legnagyobb újdonsága, hogy a használókkal közös tudásbázist lehet építeni. Ily módon a válaszadók és a kérdezők új on-line közösséget hozhatnak létre. A kérdezőknek már jelenleg is módjukban áll bővíteni a linkgyűjteményt (<http://libinfo.oszk.hu/link.php>), más on-line forrásokat ajánlani egy moderátor által ellenőrzött környezetben. Az ajánlások elhelyezését a honlapon a Libinfo moderátor munkatársai végzik, akik idáig csak a kollégák válaszait továbbították a kérdezőknek, saját válaszadásuk mellett.

Újabb lépésben létre lehet hozni egy önkéntes válaszadói közösséget is a felhasználók bevonásával. Az önkéntesek számára regisztrációs felületet kell létrehozni. Az önkéntesek válaszait természetesen ellenőriznék kiküldés előtt.

A Libinfo 2.0 jelenlegi változatát követően az önkéntesek válaszadását kétféleképpen lehetne megoldani: a folyamatban lévő kérdések láthatóvá tétele és megválaszolhatósága (nem végső válasz) révén, a jelenlegi honlapon kialakított környezetben, vagy egy párhuzamos Libinfo-blog kialakításával, amely a megválaszolás alatt álló kérdések mellett a korábbi nemleges válaszokat is tartalmazza, és lehetővé teszi megválaszolásukat az internetezők generációi számára (*LibBlog*).

Végül a Libinfo archívumának hozzáférhetővé tétele a felhasználók számára és az iménti tervek megvalósulása lehetővé tenné egy olyan tudásbázis kiépítését (*WikiLib*), amely a mindenkori kérdések és válaszok – személyes adatoktól mentes – láthatóvá tétele nyomán utólagos válaszokat, kiegészítéseket és felhasználásokat tenne lehetővé.

Az on-line referenz szükségessé teszi a folyamatos alkalmazkodást az új technológiai kihívásokhoz, amelynek segítségével lehetővé válik egy közös tudásbázis építése és egy jól működő, interaktív on-line könyvtári közösség létrehozása, amely az e-tanulás egyik leginteraktívabb eszköze is lesz egyben. E célok a következő, itt bemutatott tervek révén válnának valóra: LibChat (már megvalósult), LibDRM, LibTár, LibBlog és WikiLib elnevezések alatt.

Tóth Ferenc Tibor

Az OSZK új közösségi világháló (web 2.0) fejlesztései

Manapság a virtuális térben egyre nagyobb hangsúly helyeződik a közösségi tevékenységek megalapozására. Ennek egyik legnyilvánvalóbb módja, amikor eddig szeparáltan létező világháló szolgáltatások között teremtünk valamiféle módon összeköttetést. A szolgáltatások összeadódása új hozzáadott értéket jelent a felhasználó számára. Leegyszerűsíti a munkáját, egyben új információs lehetőségeket nyit meg, és teret nyújt a közös munkához is. Amikor web 2.0-ról beszélünk, akkor a legtöbbször az új, illetve új módon integrált szolgáltatások mögé valamiféle közösségi erőt képzelünk el, emelkedő használati gyakorisággal. Az Országos Széchényi Könyvtár is e szándék vezette, amikor a NEKTÁR katalógus szolgáltatásainak bővítését tűzte ki célul. Alapvető célunk, hogy a virtuális térben minél több külső alkalmazásba integrálva, minél változatosabb módokon legyenek elérhetőek a katalógus és a digitális könyvtár (OSZKDK) szolgáltatásai. Így lehet reményt táplálnunk arra, hogy használatának aránya a konkrét virtuális tevékenységek során növekedni fog és új használói rétegeket is elérhetünk a külső megjelenések révén. Ez egyfajta proaktív hozzáállást jelent, hiszen a könyvtár ad eszközöket, kapcsolódási pontokat a webfejlesztők és a felhasználók kezébe, hogy saját céljaik, szükségleteik szerint használják azokat. A használók számának statisztikai pedig jó esetben visszaigazolják ezeket a várakozásokat.

Ebben a rövid áttekintésben sorra vesszük azokat az internetes eszközöket, melyeket az OSZK kínál katalógusának elérésére, könnyítve (potenciális) felhasználóinak információszerzési erőfeszítéseit.

Időrendben az alapot a LibriURL kidolgozása jelentette. Itt voltaképpen semmi másról nincs szó, minthogy a böngészőnk címsorába írt keresőkérdelemmel könyvnyelven érjük el könyvtárunk katalógusát, megadva a keresés nyelvét, az OSZK AMICUS adatbázisának típusát, amelyben keresni óhajtunk (pl. OSZK törzsgyűjtemény vagy Könyvtártudományi Szakkönyvtár), aztán megadjuk a keresési indexet és a kereső kifejezést is.¹ A LibriURL felhasználásával alakítottuk ki azt az egyszerű keresésre alkalmas on-line űrlapot, amelyet OSZK gyorskeresőnek hívunk. Ez egy formás keresődoboz alakjában jelenik meg az OSZK és a Könyvtári Intézet honlapján, a NEKTÁR katalógusfelületünk nyitóoldalán pedig gyorskeresésre ad lehetőséget,² a különféle keresési opciókban, és az egymást követő képernyőkben való elmerülést megkerülve. A keresődobozt egyszerű HTML programozási utasítások segítségével bárki beillesztheti honlapjának vagy blogjának felületébe. Így olyan széles kör is találkozhat az OSZK katalóguskeresési lehetőségével, amelyik kívül esik a könyvtár által közvetlenül megszólítottak körén.

Miután a LibriURL felhasználása némi gyakorlatot feltételez a keresőkérdelem szerkesztése terén, ezért kidolgoztunk (Internet Explorer, illetve Firefox böngészők alá) két olyan segédprogramot, ami leegyszerűsíti a keresés folyamatát, szükségtelessé téve a bonyolult keresőkérdelem összeállítását.

A LibriLink³ segítségével elmenthetünk Exploreres kedvenceink (avagy Firefoxos könyvjelzőink) közé egy olyan hivatkozást, mely az OSZK katalógusára mutat. Így bármerre járunk a világhálón, ha kijelölünk egy szót vagy kifejezést, akkor erre a katalógus linkre kattintva máris indul a keresés – bármely kulcsszóra, pontos kifejezésre – az OSZK adatbázisában. Tehát ha a böngésző használatban van, az egyszerű katalóguskereséshez gépelni sem kell.

Amennyiben kicsit részletesebb keresési módokra vágyunk böngészőnk révén, akkor a LibriBar nevű kiegészítő eszköztárat kell feltelepítenünk. Ez a böngészőnk címsora alatt jelenik meg, akárcsak a Google vagy a Yahoo! hasonló alkalmazásai. Itt arra nyílik lehetőségünk, hogy begépeljük vagy egy weboldalról beillesztjük keresőkérdésünket, sőt kiválaszthatjuk a megfelelő adatbázist és keresési indexet is. A keresés indítása után böngészőnk belép az OSZK katalógusába és megjeleníti a találatokat.

A harmadik böngészőbe beépülő programcskánk, a LibriMonkey⁴ csak Mozilla Firefox alatt érhető el, miután előzetesen telepítettük a Greasemonkey nevű kiegészítőt (plugint)⁵. Ennek segítségével ISBN-számok révén kereshetünk le dokumentumokat az OSZK katalógusban. Amennyiben ISBN-számot talál bárhol böngészés közben a LibriMonkey, s az adott mű megvan az OSZK katalógusában, akkor rögtön eltérő színnel kiemeli a számot, internetes hivatkozássá alakítva azt, és felajánlja a mű adatainak katalógusunkban való megjelenítését. (Nagyon jól használható például a KELLO oldalain megjelenő művek OSZK-s katalógusadatainak lekéréséhez.)

Az interneten nagy népszerűségnek örvendenek a közösségi portálok (pl. IWIW – itt, sajnos, külső fejlesztők nem készíthetnek kiegészítőket –, Facebook, MySpace), s a könnyedén testreszabható saját információgyűjtő oldalak (pl. Netvibes, iGoogle). Az OSZK erre az egyre növekvő felhasználói táborra is gondolt a LibriSearch nevű widget (apró beépülő segédprogram) révén. A widget arra jó, hogy saját személyes oldalára telepítve az említett szolgáltatásokon belül lehetővé válik a könyvtári katalógusban való keresés honlapjának látogatói számára is. Ily módon tehát bármely kulcsszóra kereshetünk az OSZK katalógusában. A widget önálló rövid találati listát jelenít meg az oldaladon, mindemellett részletesebb adatokért lehetőség van átváltani a NEKTÁR katalógusfelületre is. A LibriSearchnek két fajtája van: egy általános UWA alapú widget,⁶ amely a legtöbb azonos szabványt használó közösségi szolgáltatást alkalmazó szolgáltatásba beépíthető, a másik pedig a Facebook közösségi portál felhasználói számára készült,⁷ erre ugyanis saját külön fejlesztőfelülete révén, a többivel nem kompatibilis widgetet kellett programozni.

A DKSearch szolgáltatásunk ugyanazt tudja, mint a LibriSearch, azzal a kiegészítéssel, hogy az OSZK Digitális Könyvtárnak állományában keres az OSZK katalógus helyett, valamint a widget saját találati listája gyors linkeket nyújt a Digitális Könyvtárban lévő elektronikus dokumentumokhoz.

Újabb külső hozzáférést kínál a Library Thing⁸ szolgáltatása is. Ennek alapfunkciója, hogy mindenkinek segít katalogizálni kedvenc könyveit, otthoni könyvtárát. Majd erre épülve számos egyéb tevékenységre (kedvenc könyvekről recenzió írására, on-line olvasókörok szervezésére stb.) nyílik lehetőség. A felhasználók pedig munkájukhoz segítségül hívhatják az OSZK katalógusadatait is.

Megújult, letisztultabb, összefogottabb lett és új szolgáltatásokkal bővült maga a NEKTÁR katalógusfelület is. A találatok cédulás megjelenési és letöltési lehe-

tőségét kínáljuk és módosult a címkés megjelenítés. A virtuális billentyűzet segítségével a különleges karakterek bevitelére sem okozhat többé nehézséget. A találati lista elemeiből pedig egyetlen kattintással új kereséseket indíthatunk. Katalógusunkba integráltuk könyvtárunk internetes szolgáltatásait is. Lehetőség nyílik az adott művekről elektronikus példányt rendelni az EOD⁹ szolgáltatás segítségével, s egy másik szolgáltatás révén a kiadók adataihoz is hozzáférhetünk.

Az OSZK linkszolgáltatásainak (OpenURL) segítségével pedig a következő információkat tudhatják meg felhasználóink az egyes katalógustételekben szereplő művekről:

- Van-e elektronikus változata (pl. TEL, NDA, GoogleBooks adatbázisok révén)?
- Kapható-e on-line könyvkereskedésben (Bookline, Libri, Líra és Lant, Antivarium.hu, Amazon)?
- Létezik-e fordítása (Bibliographica Hungarica és az MIMF adatbázisok segítségével)?

Jó tudni, hogy az OSZK OpenURL feloldója (amely e szolgáltatást biztosítja) bármely olyan külső program, szolgáltatói felület számára nyilvánosan elérhető, mely OpenURL-t tud előállítani, ehhez csupán a BaseURL adataira van szükség.¹⁰

Az OSZK linkszolgáltatást kiegészítő bookmark (könyvjelző) szolgáltatás segítségével kedvenc alkalmazásainkhoz tudjuk hozzáadni a teljes nézetben megjelenő katalógus rekordjainkat. (Például az egyre népszerűbb delicio.us on-line közösségi könyvjelző szolgáltatáson belüli saját fiókunkhoz adhatjuk hozzá a katalógustételek linkjeit, majd oszthatjuk meg azokat másokkal. Másrészt például katalógushivatkozásokkal láthatjuk el az MSN Live felületen megjelenő saját weboldalunkat is.)

Legújabb – javarészt még fejlesztés alatt álló – szolgáltatásaink a katalógusfelületen:

- A Google Books segítségével rátalálhatunk a keresett könyv kicsinyített címlapjára. Amennyiben további információkra vagyunk kíváncsiak, közvetlen link juttat el a mű információk oldalára, ahol szemelvényeket kérhetünk a műből, egyéb más lehetőségekkel körítve a szolgáltatási palettát.
- A permalink segítségével az adott találati rekordra mutató közvetlen, állandó linket kérhetünk le, amit aztán elmenthetünk magunknak, hogy máskor is visszataláljunk kedvencünkhöz.
- Megteremtettük a kapcsolódási pontot a Zotero nevű, a Firefox böngészőbe telepíthető kiegészítő alkalmazással is. A Zotero egy kutatási információs segédeszköz. Összegyűjt és kezel minden kutatáshoz szükséges adatot. Segítségével (sok egyéb funkciója mellett) különféle szabványos bibliográfiai hivatkozási formátumokban dolgozhatjuk fel a magunk számára az OSZK rekordjainak adatait s illeszthetjük be munkánkba (pl. Chicago, Harvard, MLA bibliográfiai hivatkozási szabályrendszerek előírásai szerint). A program telepítését nekünk kell kezdeményeznünk (jóváhagyva a böngésző biztonsági figyelmeztetéseit).¹¹ A telepítési folyamat sikeres befejezése után egy könyv alakú ikon jelenik meg böngészőnk címsorának jobb részén, amennyiben a szolgáltatással kompatibilis weboldalra érkezünk. A böngészőnk jobb sarkában állandóan megjelenik a „zotero” link, arra kattintva bármikor aktiválhatjuk a program működését. Miután teljes nézetben meg-

jelenítünk egy NEKTÁR rekordot, a böngésző jobb sarkában meghúzódo Zotero feliratra kattintva elmenti azt saját használatára a programján belül, az összes lényeges indexadatával együtt.

Honlapunk küllemében, illetve egyes részleteiben is megújult, bár nem lehet még az alapoktól új webhelyről beszélni. Új szolgáltatásai közül (web 2.0-ás nézőpontból) kiemelhető a „szállodák a közelben” opció, mely a Google Maps segítségével megmutatja az OSZK közelében lévő szálláshelyek elérhetőségét.

A fent említett szolgáltatások kapcsán talán joggal remélhetjük, hogy az OSZK internetes katalógus szolgáltatásainak használata, a számos külső szolgáltatással való újszerű kombinációs lehetőségekkel, új lendületet ad a hazai könyvtáros közösségnek s az egyre bővülő felhasználói körünknek is.

JEGYZETEK

- 1 A címsorban szereplő keresőkérdés pontos szerkezete és a további részletek a <http://link.oszk.hu/libriurl.php> oldalon található meg.
- 2 A gyorskereső letölthető az alábbi linkről: http://www.oszk.hu/hun/szakmai/letoltheto/index_hu.php?f=nektargyk#
- 3 LibriLink letöltése: http://www.oszk.hu/hun/szakmai/letoltheto/index_hu.php?f=link
- 4 LibriMonkey letöltése: http://www.oszk.hu/hun/szakmai/letoltheto/index_hu.php?f=lmonkey
- 5 Greasemonkey kiegészítő letöltése Firefox böngésző alá: <https://addons.mozilla.org/en-US/firefox/addon/748>
- 6 UWA alapú widget letöltése: http://www.oszk.hu/hun/szakmai/letoltheto/index_hu.php?f=uwaw
- 7 A Facebook widget letölthető innen: http://www.oszk.hu/hun/szakmai/letoltheto/index_hu.php?f=facebw
- 8 <http://www.hu.librarything.com>
- 9 <http://www.oszk.hu/eod>
- 10 Az OpenURL feloldó nyilvános BaseURL-je: <http://viola.oszk.hu:8080/sokk/OpenURLServlet>
- 11 A <http://www.zotero.org> oldalról kiindulva, ahol minden információt megtalálhat a programról, magyarul is.

Horváth Ádám–Németh Márton

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete a Parlamentben

2008. május 28-án, az Országház zsúfolásig megtelt Felsőházi termében **Szili Katalin** köszöntőjével* kezdődött a Magyar Könyvtárosok Egyesületének rendezvénye, a *Versenyképes ország – versenyképes könyvtárossal* című programsorozat ünnepélyes zárókonferenciája. Az országgyűlés elnökének szavait **Ambrus János**, az Országgyűlési Könyvtár főigazgatója levezető elnöki minőségében tolmácsolta a több mint 350 fős, főként könyvtárosokból álló hallgatóságnak.

Az MKE programsorozata igazolta a 2007. szeptember 12-én megtartott nyitókonferencián alap gondolatként elhangzottakat, miszerint a versenyképesség a XXI. század tudásalapú gazdasági szféráján túl minden területen fontossá vált. A könyvtárosok elsőként fogalmazták meg ennek lényegét, elsőként vizsgálták meg, hogyan lehet a korszerű könyvtárakban az elérhető erőforrásokat megismerni, megismertetni, hogyan tudnak megfelelni a könyvtárak és a könyvtárosok az új elvárásoknak, az állampolgárok igényeinek.

A konferencia első előadójaként **Schneider Márta** kulturális szakállamtitkár a hazai könyvtári rendszerről beszélt. Kiemelte, hogy az ország versenyképességéhez nemcsak a könyvtárosoknak, de magának a könyvtári rendszernek is versenyképesnek kell lennie. A XXI. századi használó igényeinek megfelelő könyvtári szolgáltatások kialakítása a cél: igazodás a közösség igényeihez, a használók középpontba helyezése, kapcsolatteremtés a kiszolgált közösséggel. A közvetlen hangvételű, ugyanakkor szakmailag pontos és fontos elemzésben összehasonlító adatokat hallottunk a regisztrált olvasók, a könyvtárhasználók, az internet használók, a távhasználók, a könyvtárközi kölcsönzések 2002-es és 2006-os száma dataira vonatkozóan. Bár több területen is jelentős a növekedés (különösen kiugró az internethasználók [229%] és a távhasználók [529%] esetében), mégsem lehe-tünk elégedettek. További célként konkrét esélyteremtéssel kell biztosítani az egyenlő hozzáférést a tudáshoz, a dokumentumokhoz. A könyvtári szolgáltatások színvonalát minden lehetséges eszközzel növelni kell, elsősorban a korszerű infokommunikációs technológia felhasználásával, amely jelentős lépés ahhoz, hogy az információáramlás kezelésének képessége, a digitális írástudás az egyének számára nagy jelentőségű készségként jelenjen meg. Uniós források állnak rendelkezésre az integrált közösségi szolgáltató terek megvalósításához, ahol a könyvtári stratégiában is megfogalmazott célok többek között a szükséges anyagi háttér és a korszerű infrastruktúra biztosításával, valamint az országos szolgáltatások (EBS-CO, Országos Dokumentum-ellátási Rendszer, Magyar Digitális Képkönyvtár stb.) igénybevitelével és használatásával érhetők el.

Skaliczki Judit, az Oktatási és Kulturális Minisztérium főosztályvezető-helyettese a könyvtárak és a könyvtárügy fejlesztési lehetőségeit foglalta össze a

---

* A házelnök asszony levelét teljes terjedelmében közöljük beszámolónk után. – *A szerk.*

2008–2013 közötti időszakra vonatkozóan. Az ágazati irányítás feladatait és lehetőségeit az alábbi négy fő téma köré csoportosította:

- stratégiák, koncepciók megalkotása,
- megfelelő jogszabályok kidolgozása,
- fejlesztések tervezése,
- folyamatos értékelés és a szakfelügyelet ellátása.

A megvalósításhoz adott a 2007-ben elfogadott stratégia, ennek nyomán a tárca a szakma széleskörű bevonásával tevékenykedik. A fejlesztések kontextusában az országos szinttől az egyes emberig vezet az út, a megvalósításhoz pedig a megfelelően kialakított stratégia mellett szükség van magas szintű szakmai felkészültségű könyvtárosok részvételére és a szükséges finanszírozási forrás meglétére. A könyvtári szolgáltatások kialakítását és közvetítését országos és térségi szinten, valamint az egyes könyvtárakra vonatkozóan az IKT infrastruktúrafejlesztés teszi lehetővé. Része ennek nagy kapacitású szerverek működtetése éppúgy, mint a fogyatékkal élők ellátásához szükséges épületátalakítások elvégzése. A számítógépek beszerzése, üzemeltetése, használata; az elektronikus olvasóazonosító rendszer, könyvtárbusz vagy épületen belüli bármilyen korszerűsítés megvalósítási lehetőségét a TIOP 1.2.3. „Tudásdepó-Expressz” Pályázat (3,2 milliárd Ft) adja. Az országos elektronikus szolgáltatások (ODR, országos lelőhely-nyilvántartás) és az ezekre épülő helyi könyvtári szolgáltatások (adatbázisok, információs és webes szolgáltatások, kulturális, digitális tartalmakhoz való on-line hozzáférés stb.) bevezetését a TÁMOP 3.2.4. „Tudásdepó-Expressz” Pályázat (8,3 milliárd Ft) segíti. A könyvtári együttműködések (közös adatbázisok, közös szolgáltatásra alkalmas infrastruktúra stb.) megvalósítására a TIOP 1.3.4. „Regionális Tudástárak” Pályázat (4 milliárd Ft) ad lehetőséget. A pályázási feltételekről, a kiírás időpontjáról és további részletekről a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, illetve az OKM honlapján lehet tájékozódni.

Pásztóhy András miniszteri biztos (Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium) a vidékfejlesztés komplex fogalmán belül a kulturális vidékfejlesztéssel kapcsolatos alapelveket és feladatokat ismertette, kiemelve, hogy könyvtári rendszer is része minden olyan fejlesztő tevékenységnek, amely összességében a vidéket érinti. Képet kaptunk az EU-hoz való csatlakozás előtti és utáni lehetőségekről, majd az előadó a 2007–2013 közötti, az Európai Bizottság által 2007. szeptember 19-én elfogadott Új Magyarország Vidékfejlesztési Programot ismertette, amely sikeres megvalósulásának feltételei többek között az összehangoltság a mezőgazdaság korszerűsítésében, a környezetvédelemben, a munkahelyteremtésben, a kulturális örökség megőrzésében, a közösségfejlesztésben. Ezen a területen is eddig nem ismert anyagi források állnak rendelkezésre pályázatok formájában. Nagy hangsúlyt kap a programon belül a vidéki életminőség javítása, amely elsősorban az 5000 fő alatti lélekszámú községekben a természeti és kulturális örökség megőrzésével és az ehhez kapcsolódó képzéssel és ismeretterjesztéssel épületek külső felújítására, rendezett településkép, közösségi terek kialakítására vonatkozik – ez a program különösen fontos találkozási pontot jelent a könyvtári stratégiában a kistelepülésekkel kapcsolatosan megfogalmazott célokkal.

A versenyképesség fogalmában az emberi tényezőnek kiemelt szerepe van. A használóknak információs szakemberekre van szükségük – olyan emberekre, akik

igazán jól ismerik a munkát, amelyet végeznek, és hatékony módon tudnak értéknövelt szolgáltatást nyújtani. A „versenyképes projekt” keretében mind a nyitókonferencián, mind a vidéki programokban nagy hangsúlyt kapott a könyvtáros kompetenciák kérdése. A záró konferencián **Eric Sutter** a tájékoztatási és dokumentációs szakemberek franciaországi egyesülete (ADBS) és a CERTIDOC konzorcium titkársága képviselőjében arról beszélt, hogy a kompetencia általában kombinációja a tudásnak, a készségeknek és a tulajdonságoknak. Kiemelte, hogy a könyvtárosnak már nem elegendő a tudása megszerzését igazoló diploma, az azt követő továbbképzéseket igazoló okirat, hanem szükség van olyan minősítésre, amellyel a tudására alapul, de annál sokkal összetettebb kompetenciát tudja bizonyítani munkáltatója, a használók és saját maga előtt is. Az európai minősítés folyamatát az ISO/CEI 17024:2003 számú nemzetközi szabvány szabályozza. Szakmai egyesületek összefogásával a kompetenciák értékelésére és elismerésére megjelent a *LIS Euroguide*, vagyis „Az európai információs szakemberek kompetenciái és tulajdonságai” címet viselő kiadvány, amely 33 szakterületet határoz meg és ír le, ezeket négy-négy szintben különböző tevékenységek példáin keresztül részletezi (3. kiadása 2009-re várható). Az útmutató részeként jelent meg „Az európai információs szakemberek minősítési szintjei”, a CERTIDOC amelyről a nyitó konferencián Grebot Ágnes, a vidéki roadshow-kon pedig Hangodi Ágnes tartott részletes ismertetéseket.

A konferenciát **Bakos Klára**, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöke zárta az egész programot áttekintő, értékelő összefoglalással. Hangsúlyozta, hogy a könyvtár lehet az az intézmény, amely korszerűen képes elemezni és dinamikus módon képes követni a XXI. század elvárásait. Ehhez a sokrétű feladathoz szükség van arra, hogy a könyvtárosok civil szervezete elősegítse a könyvtáros kompetenciák fejlesztését, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy a könyvtárosok megfeleljenek a legkorszerűbb szolgáltatási, különösképpen az információs szolgáltatási kihívásoknak. Ismertette, hogy a program általános áttekintést adó nyitókonferenciával indult, majd az ország hat városában (időrendben: Kaposváron, Békéscsabán, Győrben, Miskolcon, Debrecenben és Gödöllőn) rendezte meg az egyesület – szervezetei és a helyszínt biztosító könyvtárak közreműködésével – azokat a programokat, amelyekre a környező megyékből, sőt határainkon túlról is érkeztek érdeklődő könyvtárosok. Minden helyszínen elhangoztak a Könyvtári Intézet munkatársainak előadásai a könyvtáros kompetenciákról, valamint a digitális írni-olvasni tudásról, az elektronikus ügyintézésről, amelyek a könyvtárosokat új kihívások elé állítják. Mindenütt fórummal zárult a két napos rendezvény első napja, amelyen, miután a könyvtárak előtt álló új lehetőségeket és elvárásokat az MKE elnöke ismertette, mindezt megvitatták a résztvevők is. Népszerű volt a második napon a csapatépítési tréning, hiszen a versenyképesség alapja a csapatmunka, ezt is lehet és kell tanulni. Az MKE „versenyképes projektje” tehát megmozgatta az ország könyvtárosait, nemcsak közvetlenül volt hasznos a szakmának, hanem közvetetten is: hírt adtunk magunkról, mégpedig olyan módon hogy nagyon sok, újabb erőt adó pozitív visszajelzést kaptunk.

Nagy Anikó

Levél a Magyar Könyvtárosok Egyesületének konferenciájához

(„Versenyképes ország – versenyképes könyvtárossal”,
2008. május 28.)

Tisztelt Elnök Asszony, kedves Vendégeink, tisztelt Konferencia!

Bizonyára a véletlen műve, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesületének mai konferenciájára május 28-án kerül sor. Ez a nap ugyanis „A Kihívás Napja”. Ennek a Kanadából 1982-ben elindult mozgalomnak a keretében minden év májusának utolsó szerdáján rendezik a legnagyobb nemzetközi szabadidősport rendezvényt, amelynek célja, hogy minél többen rászokjanak a napi rendszeres mozgásra. Nyugodtan mondhatjuk azonban, hogy a konferencia témája, a versenyképesség, napjaink egyik legnagyobb kihívása. Itthon és Európában egyaránt és szinte a világon mindenhol. Ez a probléma bizony „rendszeres napi mozgásra” kell készítsen minden érintettet.

Előljáróban gyorsan meg kell fogalmaznunk egy fontos elhatárolást. A „versenyképesség” alapvetően közgazdasági kategória, amellyel a vállalkozásoknak és a nemzetgazdaságnak azt a képességét jelölik, hogy egyre jövedelmezőbb kínálatot szolgáltassanak ki a fizetőképes keresletet.

A svájci Világgazdasági Fórum rendszeresen közzéteszi éves Globális versenyképességi jelentését, amelyekben 103 nemzetgazdaság adatait alapul véve Magyarország a középmezőnyben helyezkedik el. Tudnunk kell azonban, hogy „helyezésünk” a korábbi évekhez képest, ha csak szerény mértékben is, de romlik.

A versenyképesség, a „jövedelmezőbb kínálat” és „a fizetőképes kereslet” azonban természetesen nem a kulturális szféra saját fogalma. Éppen ezért a kultúra és a kultúra intézményeinek szakterületén a versenyképességről más jelentéssel kell beszélnünk. Mindezeket figyelembe véve azonban a versenyképesség kifejezésének természetesen van létjogosultsága a kulturális területen is.

Az egyik legnagyobb kihívás talán éppen a „kereslet”, a felhasználók oldaláról érte az Önök szakmáját is. A piacgazdaság megjelenésével és intézményeinek kiépülésével alapvetően megváltozott a használók információhoz való viszonya. Szinte egyik napról a másikra óriási információéhség lépett fel, amely mind a mai napig tart. A közgyűjtemények (és bennük a könyvtárak) versenyképességének egyik kulcskérdése, hogy ebben az információszükségletek tekintetében megváltozott és átalakuló világban megtalálják a saját megújuló szerepüket.

Ezen új szerep felfejtése során megkülönböztetett figyelmet kell fordítani arra is, hogy az információ, az ismeret és a tudás, az oktatás és a művelődés össze-

függő, de nem azonos fogalmak. Nincs korszerű kultúra és modern könyvtár, ha nem tisztázzuk ezeknek az összefüggéseknek a pontos viszonyát és szerepüket átalakuló társadalmunkban és intézményeinkben.

Hasonló a helyzet a „kínálat”, a közgyűjtemények világában a szolgáltatások oldalán is. A szakembereknek és az államnak is megkülönböztetett figyelmet kell fordítaniuk arra, hogy mit tekintenek az állampolgárnak „alanyi jogon” járó szolgáltatásnak és melyek azok a szolgáltatások, amelyek – hozzáadott értéküknél fogva – ellenszolgáltatás (térítés) fejében kell hogy működjenek.

Mind a felhasználói, mind a szolgáltatói oldalon óriási jelentőségük van a modern technológiáknak. Ez pedig elvezet bennünket a képzés és a finanszírozás kérdéseire. A XXI. század könyvtárában a kultúra klasszikus korszakainak szabályai mértékadóak: csak magas színvonalú szakmai ismeretekkel és kivételes szaktudással lehet válaszokat adni a kor kihívásaira. Ma már a könyvtárak jelentős részében nem az a kérdés, hogy az ott dolgozók a könyvtárhoz és/vagy a könyvtárosághoz értenek-e, hanem az, hogy az intézményük szempontjából meghatározó szakmának, szakterületnek mennyire avatott képviselői. A folyamatos, egész életen át tartó tanulás ezért elsőként éppen e szakma képviselőit érinti.

És miképpen enélkül, úgy a kor színvonalán működő technológiai ismeretek és felszereltség nélkül sem lehet résztvenni ebben a nemzetközi versenyben. Ez pedig mindenekelőtt azt kívánja meg, hogy az állam intézményei, a fenntartók és maga a szakma a jelenleginél jobban, azaz **minőségileg más** együttműködéssel és koordinációval legyenek képesek az igényeket szolgálni.

Ennek kialakításában komoly szerep jut Önöknek is. A fenntartók, a közigazgatás és a politika világának hatékonyabb, érthetőbb és tagoltabb megszólításával Önök is jelentősen hozzájárulhatnak saját szerepük újraértékeléséhez.

Tisztelt Elnök Asszony, kedves Vendégeink, tisztelt Konferencia!

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete nem első alkalommal rendez konferenciát itt, a Felsőházi teremben. Politikusként, az Országgyűlés elnökeként mindig fontos szerepet és kiemelt jelentőséget tulajdonítottam a civil szervezetekkel, a civil világgal való kapcsolatoknak. A párbeszédnek ma a társadalom minden szintjén és fórumán meghatározó jelentősége van. Általa értjük meg jobban egymást, ezáltal leszünk képesek cselekvéseinket és tetteinket érthető módon közvetíteni egymáshoz. Lehetnek viták, de azok új gondolatokat érlelhetnek. Az új gondolatok pedig átgondoltabb cselekvést. Ezért különösen örülök, hogy ismét itt köszönhetem Önöket, és mai konferenciájukhoz a hely szelleméhez illő, eredményes munkát kívánok.

Dr. Szili Katalin

Roadshow után, új programok előtt

Beszélgetés Bakos Klárával,
a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnökével

– Május 28-án tartottátok a „Versenyképes ország – versenyképes könyvtárossal” című, 2007 szeptembere óta tartó rendezvénysorozat zárókonferenciáját a Parlamentben. Honnan indult ez a projekt?

– Az ötlet még 2006-ban fogalmazódott meg az MKE egyik elnökségi ülésén a következő év munkatervének előkészítése során. Az előző elnökség az ötletet projektté érlelte, megvalósíthatósága érdekében benyújtotta a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Kuratóriuma által kiírt soron lévő pályázatra, és támogatásban részesült. Az egyesület éves munkatervének elkészítése során egyébként mindig kialakul az a fő irányvonal, amely a következő év profilját meghatározza. A „versenyképes ország”-gondolatsort több szempontnak is megfeleltettük: harmonizál-e az MKE stratégiájával, a könyvtárügy stratégiájával, illeszkedik-e az országos és nemzetközi trendekhez, mi a szakmai realitása, mi a tényleges szakmai és társadalmi hasznossága és még sok-sok más körülményre kellett reflektálnunk, felvetődő kérdésre választ adnunk ahhoz, hogy az ötlet valóban projektté váljon. Mondhatni, hosszú időn át érlelődő gondolat eredménye ez a program, nem pusztán egyetlen pályázatra beadott anyag.

Két kérdést még fontos az indulással kapcsolatban megemlíteni. A témát korszerűnek és fontosnak találtuk, és ennek igazolását adta az NKA Könyvtári Kuratóriumának pozitív döntése. A másik megjegyzés: a 2007 tavaszán megválasztott új elnökség – amely személyi összetételében több mint ötven százalékában megváltozott – teljes mértékben azonosult a projekttel, úgy véljük, sikerrel valósította meg azt.

– A projekt célja: elősegíteni a könyvtáros kompetenciák fejlesztését, alkalmassá tenni a könyvtárosokat arra, hogy megfeleljenek a legkorszerűbb szolgáltatási (különösen információszolgáltatási) kihívásoknak. Ez a téma most miért annyira időszerű?

– Időszerű a versenyképesség szempontjából, hiszen egyáltalán nem elhanyagolható, sőt megerősítő tényező a humán szféra, a szakemberek felkészültsége, megfelelő kompetenciája. Úgyszintén időszerű az Európai Unió szakmai harmonizációs szempontjából. Napjainkban minden szakma elkészíti a maga kompetenciaterképét, megfogalmazza önmagával szemben támasztott elvárásait, egy-egy munkaterület betöltésének kritériumait, ez a munkavállaló és munkáltató szempontjából egyaránt fontos. Most, az élethosszig tartó tanulás korszakában a valaha megszerzett diploma nem elegendő. Azon túl kellene megfelelő készségek, képességek és tulajdonságok. Egy munkakör ellátásához rendelkezünk kell reális

önértékeléssel. A CERTIDoc által kiadott és a Könyvtári Intézet által magyarul is megjelentetett útmutató (*LIS Euroguide. Kompetenciák, tulajdonságok, minősítési szintek*. Bp., 2007.) hasznos segítség mind az elvárások, mind az önértékelés szempontjából a könyvtáros-informatikus szakma számára. Úgy gondolom, hogy a könyvtárosok a saját kompetenciájuk megfogalmazásában nincsenek hátrányban más szakmákhoz képest, sőt nagyon is az élen járnak. Már körülbelül három éve annak, hogy Grebot Ágnes, a Francia Könyvtáros Egyesület referense egyesületünk meghívására előadást tartott a CERTIDoc-ról, és megkezdődtek a tárgyalások az MKE bekapcsolódásáról ebbe a programba. 2008-ban jutottunk a tevéleges együttműködés szakaszába, és ebben kiváló együttműködő partnerünk a Könyvtári Intézet is. Ha visszatérhetek az első kérdéshez, a „versenyképes”-projekt fundamentuma ezekben a korai törekvésekben keresendő.

– *Honnan ered a „Versenyképes ország – versenyképes könyvtárossal” szlogen?*

– Az „Új Magyarország” programhoz kapcsolódóan elterjedt a „versenyképes ország” fogalma. Erre „rímelt” a mi szlogenünk. Telitalálat! Egyik pillanatról a másikra pattant ki a fejünkől. Voltak más szakmabeliek, akik sajnálták, hogy nem ők találták ki maguknak. Úgy vélem egyébként, hogy versenyképesség és a könyvtár organikusán összetartozó fogalmak. A könyvtár adja az előbbihez a jó felkészültséget, jelenti a garanciát a minőségre, az új tudás megbízható, stabil intézményi háttérrel. S mindezt természetesen a versenyképes könyvtáros révén.

Az ország versenyképességének támogatására – éppen most, amikor a tudás kiemelt szerepet kap egy-egy ország fejlődésében, most amikor az információhoz jutásnak alapvető szerepe van az élet minden területén – a könyvtár nagyon is alkalmas intézmény a tudás, az információ, a kulturális értékek közvetítésére és új típusú szolgáltatására. Főleg vidéken érezhető erőteljesen a könyvtár hiánya vagy jelenléte, hiszen a könyvtár pregnánsan hozzájárulhat az egyének, a vállalkozók, a cégek felkészültségéhez, versenyképességéhez. Elektronikus vagy hagyományos szolgáltatásaival mindenki számára elérhető teret jelent, segít a mindennapi életben való boldoguláshoz és elengedhetetlen a korszerű, digitális műveltség megszerzéséhez. A versenyképesség – ahogy azt Szili Katalinnak a konferenciánkhoz írt üdvözlő leveléből is hallhattuk – közgazdasági kategória, mégis utat tör a könyvtárügyben is. A lényege, hogy felkészít a versenyképessé válásra, többek között azzal is, hogy versenyképes könyvtárosok állnak a lakosság szolgálatában, mint azt már fentebb említettem.

– *Milyen hangulatban telt az idei MKE roadshow?*

– Kaposvár, Békéscsaba, Győr, Miskolc, Debrecen és Gödöllő voltak az állomásai a roadshow rendezvényeinek. A szervezés során fontos szempont volt, hogy a rendező megye könyvtárosain kívül a régió minden megyéjéből érkezzenek kollégák a két kétnapos programokra. Természetesen részvételi lehetőséget biztosítottunk a határon túli könyvtáros kollégák számára is.

Mindenhol nagy volt a roadshow-t megelőző készülődés és nagy volt a programmal szemben támasztott igény is. Példaértékű együttműködés alakult ki a rendező könyvtárak, az MKE megyei szervezetei és az előkészítő bizottság között. Ez mindenképp feltétele volt az eredményességnek, ahogyan a jól összeállított, átgondolt program és a felkészült előadói csapat is. Valamennyi helyszínen telt házas rendezvények voltak, színvonalas előadásokkal. A projekt minden rendez-

vényén „törzselőadás” hangzott el a CERTIDoc minősítési rendszerről. Hiszen a legfontosabb az volt, hogy a jelenlévők megismerjék a szakmai kompetenciák szigorú logikai rendjét és a különböző szintekhez tartozó kompetenciák tartalmát. Ez a rendkívül összefogott, kiválóan rendszerezett előadás Hangodi Ágnes nevéhez fűződik. Hasonlóan az előző témához, szintén főszerepet kapott az e-tanácsadók képzése során szerzett tapasztalatok elemzése, rávilágítva az informatika azon kompetencia-elemeire, amelyek feltétlenül szükségesek az e-tanácsadók számára, illetve nélkülözhetetlenek a könyvtári szolgáltatások területén. Örömmel fogadták a résztvevők Payer Barbara rendszerező és fogalommeghatározó előadását a különböző internetes formációkról, a web 2.0-ról, a blogokról és más elektronikus könyvtári szolgáltatásokról.

Az esti fórumok is izgalmasra sikerültek. Az első helyszínen, Kaposvárott este nyolc órakor még korainak tartották a vendégek a távozást, mert úgy vélték, sok kérdés felvetésére, tisztázására nem maradt idő. Volt, ahol a lakosság részéről is mutatkozott érdeklődés a program iránt. Volt, ahol a könyvtár-fenntartó nemcsak a délelőtti hivatalos megjelenést, hanem a fórumon való részvételt is fontosnak tartotta. Nagy érdeklődés kísérte a könyvtárak számára kiírandó Tudásdepó Expressz programok ismertetését, illetve a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség projekt tanácsadói által bemutatott, a könyvtárak számára is támogatási lehetőséget nyújtó operatív programokat. Tájékoztatót hallhattunk a vidékfejlesztés irányairól, a különböző régiók fejlesztési terveiről. Nyugodtan mondhatjuk, hogy a jelenlévők a legfrissebb információk birtokába juthattak ezen a téren is. A régiók gazdasági, kulturális terveinek pontos és naprakész ismerete nagy mértékben segítheti, sőt meghatározhatja a könyvtári szolgáltatások fejlesztésének irányát. Ezt az elhangzott vélemények, hozzászólások egyértelműen alátámasztották.

Említésre érdemes momentuma volt a roadshow gödöllői állomásának Gémesi György polgármester – aki nagy támogatója a könyvtárnak – szuggesztív előadása. Ebből megismerhettük miként gondolkodik a fenntartó a település rendelkezésére álló források elosztásáról, a sokirányú feladatok sorrendjének kialakításáról. Megismerhettük egy polgármester dilemmáit, amikor például döntenie kell arról, hogy a csatornázásra vagy a könyvtár támogatására juttasson forrást. Ez kiváló alkalom volt mind a fenntartó, mind a könyvtáros szakma számára, hogy szembesüljenek egymás gondjaival és mérlegelési szempontjaival.

A rendezvények második napján rendre egy, a Könyvtári Intézet munkatársainak vezetésével megtartott csapatépítő és kommunikációs tréningre került sor, az előző napinál természetesen jóval kisebb, húsz-harminc fős létszámmal. A tréning hasznossága minden indoklás nélkül belátható, így vélekedtek erről maguk a résztvevők is. Ezeken a tréningeken a gyakorlatban mutatkoztak meg a könyvtáros szakmai kompetenciák, készségek, képességek és tulajdonságok. Sok kollégában itt és ekkor tudatosult, hogy a könyvtárak feladatainak gyors változásai során, bizony, a könyvtárosok felkészültsége is változásokat igényel.

– *A zárókonferenciát a Parlamentben tartottátok. Szimbolikus jelentősége volt a helyszínnek?*

– Úgy gondolom, vannak olyan esetek, amikor nagyon fontos a helyszín megválasztása. Mondhatni, a „versenyképes”-program nagyságrendje szinte igényelte ezt a méltó teret. Nem tartom pusztán formai elemnek a helyszínválasztást. Rangot adott a rendezvénynek, az MKE-nek és ezáltal a könyvtáraknak és könyvtáro-

soknak. Félreértés ne essék, itt nem ünnepeltünk, hanem értékeltünk, elemezve befejeztünk egy nagy munkát.

– *Lesz-e folytatás?*

– Igen, a roadshow-ról összefoglalót küldünk a minisztériumba, ebben megfogalmazzuk az ajánlásainkat, a tanulságokat, a fejlesztési lehetőségeket, a teendőket. A programot az egyesületi stratégiában olvasható továbbképzésekkel kívánjuk folytatni, a CERTIDoc projektbe pedig hatékonyan kívánunk bekapcsolódni, ahogy már fentebb jeleztem. Gyakorlatilag most kezdődik az igazi munka valamennyiünk számára, továbbá a roadshow ideje alatt fogalmazódott meg bennem egy lobbifolyam indításának gondolata. Égetően szüksége lenne a szakmának minél több, ilyen felkészültséggel rendelkező vezetőre, munkatársra. A munka folytatása a Könyvtári Intézettel együttműködésben történik majd, előzetes megállapodásunk szerint.

– *Köszönöm a beszélgetést.*

Pegán Anita

**MEGJELENT
AZ ALKOTÓ
KÖNYVTÁROSOK
SZÉPIRODALMI
ANTOLÓGIÁJA**

Az MKE 2008. júliusi vándorgyűlésének egyik érdekes és figyelemre méltó mozzanata volt, hogy az érdeklődők itt vehették kézbe először a 2005-ben meghirdetett „Alkotó könyvtáros” pályázatra beérkezett szépirodalmi művekből összeállított antológiát. A *Madártávlat* címet viselő, összesen huszonhat könyvtáros elbeszéléseit, verseit, esszéit tartalmazó kötet ára 1050 forint. Megrendelhető az MKE titkárságán: 1827 Budapest, Budavári palota F. épület, 439-es szoba; telefon: 06-1-311-8634; e-mail: mke@oszk.hu.

Fülöp Géza, az olvasástörténet művelője*

2007 őszén a nagykőrösi Városi Könyvtár összevonták az Arany János Művelődési Otthonnal. Veszni látszott az 1980–90-es évek fordulójától viselt Szabó Károly név. Kitalálták hát, hogy a 170 éve alapított olvasókört felélesztik és róla nevezik el. Mivel annak idején Fülöp Géza (1928–1998) indokolta, miért illendő, hogy a nagykőrösi Városi Könyvtár Szabó Károly nevét viselje, ragaszkodtak, hogy róla is emlékezzünk meg. Ekkor döbbsentem rá, hogy 2008 két ok miatt is kerek évfordulója Fülöp Gézának. A január derekán tartott olvasóköri alakuló ülésen emlékeztettem rá, hogy március 5-én 80 éves lenne, de 10 éve már nem lehet közöttünk. Mint a Kovács Máté Alapítvány kuratóriumának tagjai illendőnek tartottuk, hogy első elnökünkre, Kovács Máté szellemének egyik leghűségesebb ápolójának életművére emlékeztessük barátait, tanítványait, tisztelőit.

Még egy előzetes. 2006 elején Barátné Hajdu Ágnes kéziratot kért tőlem édesapja 80. születésnapját köszöntő kötetbe. Mivel nem szoktam asztalfióknak írni, csak egy félkész vázlatom volt az olvasástörténetnek a klasszikus könyvtártörténetre gyakorolt hatásáról. Azt kellett kitalálni, mint kössem össze az olvasókörök történetét kutató jeles barátom szép ünnepével. Hamar kialakult a gondolatmenet: az olvasóköröket az olvasni, művelődni vágyók hozták létre, könyvtáruk magán viselte használói igényeit. Ezért, aki az olvasókörök múltját kutatja, óhatatlanul olvasástörténetet művel. Hozzáteszem: aki ezt teszi, az a legátfogóbb módon könyvtártörténész. A két Géza szellemi rokonsága és barátsága külön is érdekes téma lehetne: Hajdu Géza 1973-ban írta hódmezővásárhelyi olvasókörökről szakdolgozatát, mely 1977-ben jelent meg könyvalakban. Fülöp Géza 1975-ben lett kandidátus – a Tudományos Minősítő Bizottság lassabban dolgozott! – és 1978-ban jelent meg *A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban* című átfogó monográfiája, amelyről most szólni szeretnék.

A tudományterületek a szerint eltérőek, mely nézőpontból vizsgálják természeti és társadalmi környezetünket. Én arra szeretnék rámutatni, hogy Fülöp Géza a hazai olvasó-, olvasástörténet művelője volt. Olyan irodalomtörténész, akit nem az írók és műveik, inkább az utóbbiak közreadása, terjesztése és befogadása foglalkoztatott. Más összefüggésben viszont érdeklődése tágabb volt, kiterjedt a művelődés szélesebb körére.

---

* A dolgozat eredetileg – az alkalomhoz illő életrajzi és a nem szakközönségnek szánt olvasástörténeti kiegészítésekkel – a nagykőrösi városi könyvtár mellett szervezett Szabó Károly olvasókör (újja)alakulására készült és ott hangzott el 2008. január 23-án. Mostani változatát a szerző, a Kovács Máté Alapítvány kuratóriumának elnöke – mint a Fülöp Géza megemlékezések kezdeményezője – az MKE vándorgyűlésen a Társadalomtudományi Szekcióval közös megemlékezésre dolgozta át, de végül is a szélesebbkörű megismertetés reményében publikálása mellett döntött, a megemlékezés túlsúlyosságának elkerülésére és teret engedve mások megszólalásának.

A XVIII. század második felében és a századfordulón zajlott Nyugat-Európában a második olvasási forradalom, amely polgári olvasóközönset eredményezett, s az intenzív (memorizáló) olvasást felváltotta, illetve az extenzívvel kiegészítette. Az olvasás az emberek életének meghatározó részévé vált. E kor olvasója már mohón, sokat és sokfélét, éles kritikai hozzáállással, saját boldogulása érdekében, szabadidejében saját gyönyörűségére, nem ritkán gondjai elől menekülve olvasott. A magyarul is megjelent nyugat-európai olvasástörténet Fülöp Géza korszakával foglalkozó fejezetének szerzője, Reinhard Wittmann szerint a XVIII. század második felében újszerű intézmények tettek lehetővé vásárlás nélküli olvasást – olvasótársaságok, kölcsönkönyvtárak. Fülöp Géza kutatásai bizonyították, hogy nem sokkal utánuk, példájukra, a felvilágosodással indulva, a reformkor végére hazánkban is modern olvasóközönset alakult. Magyarországon is létrejöttek az olvasnivalóhoz való hozzájutás tagdíjas és részvényesi keretei. A sokféle elnevezésű szerveződésekben közös, hogy saját elhatározásból, a maguk hasznára és örömeire, saját pénzükből szervezeteket hoztak létre, amelyeknek keretében olvasni, felolvasni, az olvasottakat megvitatni lehetett; bennük egymástól tanulás, politizálás, a lassan kialakuló szabadidő kulturált eltöltésére nyílt mód. E formációk alapja az igényeik, szükségleteik és pénztárcájuk lehetőségei szerint beszerzett könyvek, előfizetett hírlapok és folyóiratok alkotta könyvtár volt.

Fülöp Géza olvasóközönset-történeti monográfiát írt, érdemi előzmények nélkül. Brit, francia, német olasz, spanyol szerzők ez irányú próbálkozásaira nem található hivatkozás művében. Más hazai munkák egy-egy földrajzi terület egyleti és köri könyvtárait tárta fel – tiszteletet érdemlő munkával.

Az ELTE tanszékén az írás-, könyv- és könyvtártörténeti antológia munkálatai 1957-ben indultak. Fülöp Géza a szatmári békétől az 1848-as forradalomig tartó időszakot kapta. Részt vett a források összegyűjtésében, feltárásában. Szövegek kiválogatása, jegyzetekkel való ellátása, tömör bevezetők írása lett a feladata. Két fejezetében korrekt módon követte munkahelyi mestere, Kovács Máté bibliológiai tudományfelfogását, amely az antológiának és az egyetemi oktatásnak elméleti alapvetése lett. Fülöp Gézát bibliológiai gondolkodás jellemezte. Oktatóként, tanácskezelőként az ezredforduló új fejleményeire, kihívásaira, a telekommunikáció és az informatika eredményeire is ennek a továbbfejlesztésével és alkotó módon tudott reagálni.

Az antológia, a társadalmi és művelődési viszonyokból kiinduló, a nyomdászatot, a könyv- és sajtókiadást, -terjesztést bemutató, a könyvtárak és az olvasás történetét ezekbe ágyazó munka jó előkészület, a források széles körét megismertető feladat volt Fülöp Géza számára. Kimunkálhatta kutatási metodikáját és kipróbálhatta tudományos vizsgálódásainak eszmerendszerét. Az antológia szikár tömörségű bevezető tanulmányokat engedett meg. Egyetemi jegyzetében is a terjedelem kisebb része jutott az olvasóközönset és a szolgálatára rendelt könyvtárak megtárgyalására. Jegyzetében a tantervi követelményeknek megfelelően a könyvkultúra 291 oldal, a könyvtári kultúra csak 84 lapnyi terjedelmű.

Az antológiát Kovács Máté első lépésnek szánta monográfiák felé. E szándék azóta is csak Fülöp Gézának az 1772–1848 közötti korszakokat feldolgozó munkájában testesült meg.

A bibliológián túl, Fülöp Géza biztonnyal épített tanára, Horváth János felfogására, aki az irodalmi élet értelmezésébe beemelte – az író és műve mellé – a harmadik

meghatározó tényezőt, az olvasót. Fülöp Géza a könyv–könyvtáros–olvasó hármasságát vallotta.

Felmerülhet példaként Jakó Zsigmond is. Fülöp Géza hagyatéka segíthetne eldönteni, ismerte-e kutatásai elején Jakó koncepcióját. Kétségtelenül létezett kapcsolat, barátság Fülöp Géza és Jakó Zsigmond, meg tanítványai között. Monok István szerint Jakó Zsigmond egy 1957-ben keletkezett írása „*az olvasmány- és könyvtártörténeti kutatások programjának fogható fel.*” Fülöp Géza könyvében erre nem, de Jakó 1976-os tanulmánykötetére hivatkozott. Jakó pedig *Könyv és könyvtár az erdélyi magyar művelődésben* című tanulmányban Fülöp Géza addig publikált könyvrészletére utalt.

Fülöp Géza könyve olvasó-, olvasmány-, olvasástörténet is. Ebben a nyugat-európai olvasási forradalmat is kísérő jelenségekre mutatható rá. Például nálunk is olvasmány lett a könyv. Széleskörűen új eszméket terjesztett, világi tárgyú történetekkel gyönyörködtette az olvasókat. Ugyanakkor a német nyelvterületre is jellemzően, a kortársak a magyar olvasókat is igyekeztek az új útról letéríteni. Faludi Ferenc például óvta a nőket regényes, világi témájú szépirodalmi művek olvasásától, s erkölcsnemesítő, vallásos könyveket ajánlott figyelmükbe. Kármán József viszont az *Uránia* című folyóirattal színvonalas irodalmat igyekezett a nők kezébe adni. Mások vitairatokban támadták az új olvasási szokásokat. Számos példa mutatja: az olvasóközönség harc közben született meg.

A XVIII. század végéig nem volt publikum Magyarországon. Olvasóközönség „*az irodalmi élet polgári fejlődésével egy időben és párhuzamosan, tudatos közönség-szervezői tevékenység révén alakult ki a felvilágosodás idején és a reformkorban, s tanulmányunknak – írta bevezetőjében Fülöp Géza – éppen e közönség-szervező folyamatnak és az eredményeként kialakult magyar olvasóközönség nagyságának, társadalmi tagozódásának és olvasási kultúrájának vizsgálata a célja.*” Az elődök részeredményeit felhasználta, de a hely- és irodalomtörténet, a társadalom-, hivatal-, tudomány- és könyvtártörténet tárgykörébe vágó források, például könyvtárjegyzékek és adományiratok, olvasmánynaplók, alapszabályok széles körét feltárva kiterjedt alapkutatásokat is végzett. Ehhez adekvát módszertant és szemléletet használt. Könyvében aztán a részeredmények rendszerré, egységes egészévé álltak össze. Felhasználta a korabeli időszaki sajtó közleményeit, olvasókabinetek és kölcsönkönyvtárak használati szabályzatait és katalógusait, kaszinói, társalkodó- és olvasóegyleti könyvtárak alapszabályait, tagnévsorait és könyvjegyzékeit. „*A közönség-szervezésnek elsősorban az intézményes, egyesületi formáit vizsgáljuk, mert e keretben történt a széles rétegek, a nem hivatásukból, foglalkozásukból adódóan olvasók, az ún. átlagolvasók olvasóvá nevelése.*” Rövid nemzetközi kitekintése mutatja, akkor még Európa sem ismert olvasási forradalmakat.

Könyvében Fülöp Géza nem az antológiában érvényesült bibliológiai modellt követte. Röviden tárgyalta a történelmi, társadalmi, gazdasági, kulturális viszonyok alakulását. Az olvasóközönség felderítése, sokoldalú bemutatása állt műve középpontjában. Másik fő témája a könyvgyűjtés intézményes, civilszervezeti, könyvtári formáinak a bemutatása volt. Ezeket kölcsönhatásukban írta le. A könyv- és lapkiadás, -terjesztés monografikus feltárását később doktori értekezésében végezte el. Könyvében a sajtó, a könyvek közönség-szervező munkáját írta le.

Fülöp szerint „*a reformkori kölcsönkönyvtárak kétségtelen művelődési jelentőségük ellenére is egyéni üzleti vállalkozások, a kaszinók, társalkodó egyletek és*

olvasóegyesületek, továbbá az iskolai diáktársaságok és a köznép művelésére alakult különféle egyletek is társadalmi vagy felekezeti eredetű képződmények voltak. Közülük a kölcsönkönyvtárak mindenki számára nyitva álltak, a többi intézmény, egyesület csak tagjai, azaz egy szűkebb réteg számára nyújtott olvasási, művelődési lehetőséget. Magyarországon az egész lakosság igényeinek megfelelő, az olvasóközönség minden részének érdeklődését kielégítő közkönyvtáriügy a XIX. század közepéig nem fejlődött ki, holott a nyilvános könyvtárak fontos művelődési szerepét már a felvilágosodás idején számos tudós, művelődéspolitikus és magánkönyvgyűjtő felismerte és hangoztatta, s létrehozásukra törekvő kísérletek és az eredmények is magánemberek nevéhez fűződnek vagy társadalmi összefogás révén születtek meg a reformkorban is. A bécsi udvar és az aulikus magyar kormányzat e téren is keveset tett a magyar művelődés ügyéért.” Minden szava igaz, de ez nem csak Magyarországra jellemző. A század közepéig sehol a világon nem jöttek létre a társadalom minden rétegére figyelemmel lévő nyilvános közkönyvtárak. Angliában is az 1850-ben kiadott Library Act, illetve az USA-ban az egyes államok korabeli intézkedései indították útjára. Az olvasót két évezreden át magánkönyvtárak szolgálták. Polgári olvasóközönség létrejöttéhez közkönyvtárakra volt szükség – éppen azért, mert olyanok is olvasni akartak, akik önmaguk kiszolgálására alkalmas magánkönyvtárat sem voltak képesek fenntartani. A közkönyvtár ilyen módon magánkönyvtár hiányát vagy hiányosságait pótolja.

A hazai könyvtártörténetben novum volt, hogy Fülöp Géza – az uralkodók, az oktatás, az egyházak és főpapok–főurak mellett – a középnemesség, sőt az alsóbb rétegek olvasási és könyvtárkultúrájára is kiterjesztette a figyelmét. Mikor részleteket publikált, a birtokos nemesség könyvtári kultúráját, a sajtónak az olvasásra nevelésben betöltött szerepét, a köznép olvasását elősegítő szervezetek létrehozására irányuló tervezeteket emelte ki.

Fülöp Géza könyvét az irodalmárok és könyvtárosok nem egyformán értékelték. Utóbbiak örömmel fogadták, az előbbieket hiányérzetüket sorolták. Kifogásolták, hogy kutatói módszere nem eléggé érzékeny és összetett, veszélyeket rejt magában. Mivel irodalmi érték kategóriák felől közelítettek, nem szívesen vettek tudomást az olvasóközönség olvasási motivációi és a tudomány oldaláról kiszabott mérce különbségéről. Nem vették figyelembe, hogy a mindig rétegzett olvasóközönség eltérő módon olvas. Nem ritkán alacsonyabb minőséget választ, máskor értékeset is olvas a maga módján, sőt az eltérő társadalmi státusúak keresztbe is olvasnak. „*Kisfaludy Sándor könyvet juttat el sok addig nem olvasó ember kezébe, verskedvelésre, irodalomszeretetre szoktat: olvasásra – írta egyikük. – De élmény helyett kellemes pótlékot csillogtat olvasmányélményként, valóság helyett a valóság látszatát, szerelem helyett érzélgést, érzelem helyett modort. Népszerűsége egyszerre jelenti e korban az olvasott könyvek számának emelkedését s e kor emberében a valóságtól való megriadás, a modoros kesergés, a fellengzős örömködés eluralkodó szellemét: a fogékonyság erőteljes növekedését, olvasásra, megalkuvásra.*” Szinte a kortárs ellentáborral fanyalogtak.

Az olvasástörténet felől az irodalomtörténeti nézőponttal az a baj, hogy tárgya nem az írásbeliség a maga teljességében, hanem a szépirodalmi művek fejlődéstörténete. A XVI–XVIII. században még komplex tudomány, a historia litteraria az írásbeliségen alapuló tudás rendszerezésének tudománya. A koncepcionális elkülönülés a XVIII. század végén kezdődött. A könyvtártudomány elődjének is

számító historia litterariából irodalomtörténet, tudománytörténet és bibliográfia lett. Az irodalomtudomány képviselői Fülöp Géza saját értékrendszerüket kérték számon, ő viszont jól tette, hogy a vizsgált időszak tudományos felfogásának megfelelően járt el, és nem későbbi korszak értékkritériumait vetítette vissza.

Fülöp Géza doktori értekezéséről szólva érdemes aláhúzni, hogy ebben arra koncentrált, az olvasóközönség milyen könyvkultúrát igényelt és tudott eltartani. Nevezhetjük ezt reciprok bibliológiának is, mert nem a könyvkultúrából vezeti le a terjesztést, benne a könyvtári kultúrát, hanem fordítva: az olvasóközönség igényeinek felelteti meg a könyvelőállítási és terjesztési helyzetét. Az induktív bibliológiai megközelítéstől eljutott a dedukcióhoz.

Doktori értekezése nem szerepel emlékkötetében lévő biobibliográfiában, maga sem vette fel kiegészítései közé. Meglehet, megjelenésére várt, és maga sem gondolta életművét befejezettnak. 1995-ben az opponensek is az értekezés közeli megjelenésével számoltak. Tervezte ezt, és kilátásai ígéretesek voltak. Külön utánajárás derítheti ki, miért nem sikerült az elkövetkező három évben, Fülöp Géza életében. S miért nem gondoskodott az utókor tíz év alatt sem a pótlásról? Újabban a Kovács Máté Alapítvány próbálja a csorbát kiküszöbölni.

Hogy Fülöp Géza könyv-, könyvtár- és olvasóközönség-történeti munkásságát a hazai tudománytörténetben elhelyezhessük, viszonyításul a szintén erdélyi inspirációra, Fülöp Géza könyve megjelenése után, 1979-ben indult *A Kárpát-medence korai olvasmányai* című program jöhet szóba. A Keserű Bálint és Monok István által irányított szegedi műhely is hasonló szemlélettel, metodikával, forrásanyaggal dolgozva új irányt szabott a két évszázad megítéléséhez. Feltárták Fülöp Géza korszakának előzményeit. „*A korszak könyves kultúrájának bemutatásakor célszerűbb a pusztán könyvtártörténeti szempontok helyett az ennél lényegesen összetettebb olvasmánytörténet nézőpontját választani, hiszen a könyvtárépítéssel, a könyvtári berendezések, a könyvtári visszakereshetőség (raktári jelzetek) és a könyvtárakról való gondolkodás történetén kívül az olvasmánytörténet a könyvtártörténet valamennyi kérdésére választ tud adni*” – írta Monok István. Ezt tette Fülöp Géza is. Ő és a szegediek szinkronban voltak, vannak a nyugat-európai irányokkal. Fülöp Géza és Kókay György, majd a szegediek új szellemet hoztak a hazai könyv- és könyvtári kultúra múltjának kutatásában. A bibliológiától induló Fülöp Géza az olvasástörténet terén is jelentőset alkotott.

Fülöp Gézát nem beskatulyázni akartam az olvasás-, olvasó-, olvasmánytörténetbe, csak eddig kevésbé közzájon forgó eredményeit szerettem volna hangsúlyozni. Egyetértek Vajda Kornéllal. Arra kérdésére, mi volt Fülöp Géza: könyvtáros, könyvtártudós, irodalomtörténész, olvasáskutató, művelődéstörténész vagy egyszerűen történész? – így válaszolt: mindegyik, „*de nem a régiek szinkretikus [felszínesen ötvözött] módján. Nem egymástól független tudásanyagot hordott össze, állított szervesen egymás mellé. [...] Így válhatott műve paradigmatisá, olyan alkotássá, amely metodikailag is iskolateremtő*”. Nálunk, Vas megyében úgy mondják: jó ember volt.

Tóth Gyula

120 éve született Fitz József

Fitz József (1888–1964) művelt, színes és sokoldalú személyiség, aki nemcsak kiváló könyvtáros volt, hanem könyv- és könyvtártörténész, ősnymtatvány-kutató, könyvtárigazgató, egyetemi tanár, különböző intézményeknek és szervezeteknek szívesen tartott előadásokat, sőt még a rádióban is tartott különböző témákról előadást, ezen kívül folyóiratokban jelentek meg cikkei. Könyvszakértőként pedig részt vett néhány nagyobb könyvtár felmérésében is. Fitz fontosnak tartotta a könyvtárosképzés megteremtését, azaz a jövő könyvtárosainak megfelelő szintű és tudású kinevelését.

Fitz József 1888. március 21-én született Krassó-Szörény megyei Oravicán. Az apja, Fitz Pál közjegyző és ügyvéd volt. A jómódú család gondtalan életet élt. Ez a jómód az I. világháborúval befejeződött, ugyanis a háborús kötvények elértektelenedtek, ezzel apja jelentős pénzüsszeget veszített el. Az anyja, Bedőházy Mária unitárius családból származott a Székelyföldről, aki Brassai Sámuellel távoli rokonságban állt. Nagyapja, Bedőházy József fiatal korában Brassai tanítványa volt, így unokáját is igyekezett a Brassai-féle elvek és módszerek szerint nevelni. „Zárkózott ember volt. Hogy hagyatékában egyáltalán maradt valami Brassaitól, az szinte véletlen. De rajongó tisztelője volt kedves tanárának, engem az ő módszerei s az ő tankönyvei szerint tanított”¹ – ezt írta Fitz a nagyapjáról. Fitz Pál és Bedőházy Mária házasságából összesen három gyerek született: két fiú, József és Jenő, és egy lány. Fitz Józsefnek gondtalan, boldog gyermek- és ifjúkora volt. Édesapja tekintélyes magánkönyvtárral rendelkezett, így a gyermek legelső könyvélményei a szülői házhoz köthetőek. Elég fiatalon olvasónaplót készített. 6–8 éves korában olvasta többek között Andersen és a Grimm testvérek meséit, a Gullivert, a Don Quijote-t és a Robinsont. A 8–10 éves korában olvasott könyvek közül a Nemo kapitányra emlékezett vissza, de Verne könyveit felnőtként is szívesen olvasta. Ekkoriban kezdett németül gyermektörténeteket olvasni, 13–14 évesen már egy németül írt Goethe életrajzot olvasott. Az olvasás mellett érdekelte a zene és a sakk. Nagyon jól zongorázott, egy időben még zeneelméleti tanulmányokat is folytatott. A gimnázium első öt osztályát a fehértemplomi állami gimnáziumban, majd a 6–8. osztályt a temesvári piarista gimnáziumban végezte. Jó tanulónak számított. 1906-ban érettségizett „jól érett” minősítéssel. A gimnáziumi évek alatt kezdett írni. Első nyomtatásban is megjelent műve a *Minek megölni a pillangót?* című verse volt. Jól tudott németül és franciául, ezen a két nyelven több írása is megjelent. De beszélt és olvasott még angolul, olaszul, latinul és finnül is. Anyagi helyzete lehetővé tette, hogy külföldön is tanulhasson: Münchenben, Párizsban és Lausanne-ban. 1908–1910 között külföldön élt. 1909-ben, Münchenben elhatározta, hogy addigi novelláit kötetbe rendezi. A 13 novellát tartalmazó kötetet végül a Lampel adta ki. Tanulmányai befejezése után doktori értekezését Brassai Sámuelről készítette, ebben segítségére voltak a család birtokában levő Brassai-levelek és -kéziratok. Első kudarcélménye is doktori érteke-

zésével kapcsolatos: professzora szerint tárgyi tévedések voltak benne, és nem volt megelégedve a kötet hangnemével, stílusával. Végül 1913. június 21-én állították ki doktori oklevelét.

1913-ra tehető, amikor a könyvtárosi pályát választotta. Eredetileg a Széchenyi Könyvtárba szeretett volna kerülni mint gyakornok, de nem vették fel. 1914-ben kezdte könyvtárosi munkáját a budapesti Egyetemi Könyvtárban. Az első időszakban önálló munkát alig kapott. 1914-ben mégis volt egy részben önálló munkája, amelynek címe *Gyulai Pál bibliográfiája 1840–1914*. Ezután kényszerű szünet következett, ugyanis a világháború kitörése után behívták katonai szolgálatra. Fitz a háborúban a balkáni fronton harcolt. Ebben az időszakban is sokat olvasott, havonta öt-hat könyvet. Főleg szépirodalmat, német és francia regényeket, sőt albán tankönyvekből még albánul is elkezdett tanulni. 1918 novemberében vált ki a hadseregéből, újra visszatért az Egyetemi Könyvtárba. 1919-ben beosztották az egyik repülőbizottságba. Négy ilyen bizottságot hoztak létre, azzal a céllal, hogy felmérjék a könyvkereskedők könyvállományát. Fitz az Enyvvári Jenő vezette bizottság tagja volt. 1921-től megbízták a kéziratár vezetésével. Emellett kapcsolatot tartott még az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központtal, sőt ő jelentette a könyvtár újdonságait a központi katalógusnak. A húszas években az érdeklődése leginkább az ősnymtatványok felé fordult. A nemzetközi ősnymtatvány-kutatás központja Berlinben volt, itt készült a *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*. 1924-ben felvételét kérte a berlini Collegium Hungaricumba. Fitz 1925. február 25-én érkezett Berlinbe. A Collegium Hungaricum épületéről így írt: „A vidék kicsit hírhedt, a ház kicsit ódon, és szomorú benyomást kelt. Két egyszerű vaságy, tiszta mosdó, szekrény, egyszerű munkaasztalok, székek, jórészt a berlini magyarok adakozása, ez az egész berendezés”.² A Collegium hallgatóinak segített néhány kutatásban, emellett az ősnymtatvány-kutatást sem hanyagolta. Még Budapesten összeállított egy segédletet *A Budapesti Egyetemi Könyvtár ősnymtatványainak jegyzéke* címmel. Még a berlini útja alatt megismerkedett a *Gutenberg Jahrbuch* szerkesztőjével, majd e barátság hatására haláláig munkatársa maradt az évkönyvnek. Budapesten pedig Fitz lett a *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* magyarországi képviselője. Folyamatosan tájékoztatást adott a hazai ősnymtatványokról és a kutatásukról. Az Egyetemi Könyvtárban viszont nem csak az ősnymtatványok kutatásaiban vett részt. 1928-ban a kölni nemzetközi sajtókiállítás előkészítő bizottságában ő képviselte a könyvtárát. Megkapta a Népszövetség névre szóló pályázati felhívását a Népszövetség könyvtárának adjunktusi állására. Fitz ugyan elküldte önéletrajzát Genfbe, de egy kísérőlevélben leírta, nem valószínű, hogy elfogadja a külföldi állást, okként családi körülményeire hivatkozott. Ez a lehetőség mégis azt mutatta, hogy Fitz az 1920-as évek végére nemzetközileg elismert könyvtári szakemberré vált. 1923-ban megválasztották a Magyar Bibliophil Társaság másodtitkárává. A társaság 1920-ban alakult meg, hogy a magyar könyvtörténeti kutatásoknak a fóruma legyen. Fitznek mint másodtitkárnak sok feladatot kellett ellátnia, például tartani a kapcsolatot a választmány tagjaival, vezetni az ülések jegyzőkönyveit. Berlini tanulmányútja miatt le akart mondani a titkári tisztségéről, ezt nem fogadták el, hanem arra kérték, hogy a berlini útja után foglalja el a tisztségét. A társaság és Fitz kapcsolatát két korszakra lehet osztani. Az első időszak 1932-ig tartott. Ezalatt részt vett különböző kiállítások rendezésében, vezette a választmány üléseiről szóló jegyzőkönyveket. 1930-ban lemondott titkári posztjáról, miután kinevezik Pécsre az Egyetemi

Könyvtár igazgatójának. Ennek ellenére nem szakadt meg a kapcsolata a társasággal. A második korszak 1934-től a társaság feloszlásáig, 1949-ig tartott. Fitz igyekezett a társaság és az OSZK közötti kapcsolatot elmélyíteni. Erre utal, hogy 1936-ban a könyvtár és a társaság közös kiadásában jelent meg Végh Gyula *Régi magyar könyvkötések* című kötete.

A Pozsonyból Pécsre költözött egyetem könyvtárának igazgatójaként első teendője volt, hogy feljegyzéseket készített a könyvtárról, a könyvtár helyzetéről. Kinevezésekor a könyvtár állami támogatását lecsökkentették, de azt a kevés pénzt is főleg tankönyvek beszerzésére fordította. Két alapvető feladatot tűzött ki, ami a könyvtár működéséhez szükséges. Az első az olvasóteremmel állt kapcsolatban. A 24 férőhelyes olvasótermet 110 férőhelyessé alakította át, sőt a tanárok számára külön kutatótermet is kialakítottak. A másik feladat a katalógusokkal kapcsolatos volt, a raktári elhelyezéssel együtt. Fitz szerint csak az újrakatalogizálás és az új raktári rend kialakítása volt a megoldás. A raktárban bevezették a numerus currens szerinti csoportosítást. A katalogizálásról, a katalógusokról azt mondta, hogy figyelembe kell venni az olvasó szempontjait: *„A közönségtől nem követelhető meg, hogy a katalógus használatához külön használati utasítást tanuljon meg.”*³ Fitz különböző katalógusokat hozott létre: betűrendes katalógust; betűrendes katalógust az egyetem épületében; tizedes rendszerű szakkatalógust; helyrajzi katalógust; tárgyszó katalógust; tartalék katalógust. Az utóbbi azt jelentette, hogy minden tanár az őt érdeklő irodalom katalóguscéduláit megkapta. A könyvtár nagyon sok duplummal rendelkezett, ezért Fitz fontosnak tartotta, hogy ezekkel is kezdjen valamit. Ugyanis szerinte a duplumok csak elfoglalják a helyet a többi könyv elől, sőt a duplumokon még nehéz túladni is, hiszen régiek, csonkák vagy érdektelenek. Ezért a könyvtárnak meg kell nézni, milyen ajándékot fogad el. Fitz szerint szükséges duplumjegyzékek kiadása. A pécsi könyvtárban is rendszeresen adtak ki ilyeneket. A jegyzékek kiadása után a könyveket vételre és cserére kínálták fel, majd ingyen is lehetett válogatni közülük. Ezzel a módszerrel a könyvtár a duplumok többségétől megszabadult. *„Azt hiszem, ilyenkor félre kell tenni minden érzelmösséget, s el kell őket adni makulatúrának. Azokat a csonka, 19. század eleji lexikonokat, hírlapszámokat, vagy a hasonlóképpen a legrosszabb papírra nyomtatott egész szemetet, mely még makulatúrának sem alkalmas, el kell égetni.”*⁴ A pécsi könyvtárban bontakoztatta ki a igazi vezetői képességeit. Jól válogatta meg a munkatársait, akikre különböző önálló munkákat osztott. Igazgatóként azonban bizonyos hatásköröket megtartott magának, mint például a szerzeményezést és a pénzügyi jellegű feladatokat. Támogatta munkatársainak tudományos törekvéseit, és ösztöndíj kérelmeiket is. 1933 nyarán már biztossá vált, hogy elhelyezik Pécsről, ezért fontos volt számára, ki lesz az utóda. Azt szerette volna, ha az általa elindított intézkedéseket, reformokat tovább folytatják. Elsőként Várkonyi Nándorra gondolt, de ő a világháború alatt elszenvedett halláskárosodása miatt alkalmatlan volt az igazgatói tisztt betöltésére. Így 1934 nyaratól az új jelöltje Domanovszky Ákos lett. Átmeneti megoldásként Holub Józsefet bízták meg a könyvtár irányításával, mivel Domanovszky csak 1935-től lett a pécsi könyvtárnak az igazgatója, aki így emlékezett kinevezésére: *„... Tudta rólam, hogy őszinte csodálója vagyok pécsi teljesítményének: s így számottevő része volt abban, hogy én kerültem a helyére. Programom ezzel eleve adott volt: az általa lefektetett vágányon haladva be kellett fejeznem a könyvtár állományának újrafeldolgozását, és örködnöm kellett reformművének érintetlensége,*

illetve továbbvitele fölött.”⁵ Fitz a későbbiekben sem távolodott el a könyvtártól és Pécestől. Részt vett a város szellemi életében, a könyvtárban különböző kiállításokat szervezett és rendezett, előadásokat tartott. Az 1931. július 10-én alakult Janus Pannonius Társaság titkára volt, sőt tagja lett a társaság által kiírt regény pályázat bíráló bizottságának.

1934. július 1-jétől mint az OSZK igazgatója tevékenykedett, majd 1935 júliusában főigazgatónak is kinevezték. Igazgatósága alatt olyan reformokat hajtottak végre, amelyek korszerűsítették a könyvtár munkáját. Létrehozta a bibliográfiai osztályt, amelynek az volt a feladata, hogy ellássa a szóbeli és írásbeli tájékoztató szolgálatot, a köteles példányok beszerzését ellenőrizze, a magyar nemzeti bibliográfia éves köteteit szerkessze és összeállítsa. Felállította a referenz osztályt is, ami a könyvtárhoz fordulóknak felvilágosítást adott érdemi és technikai kérdésekről. Az új múzeumi törvény (1934. évi VIII. tc.) alapján felvázolta a könyvtár gyarapítási feladatát. Véghezvitte a katalógusrendszer korszerűsítését is. A nemzetközi méretű kartonokra átvitt címleírások lehetővé tették a müncheni katalógizálás megszűnését, és az angol-amerikai rendszer működését. Ennek elemei: betűrendes szolgálati és olvasói katalógus, sorozati nyilvántartás, tizedes rendszerű szakkatalógus, gyarapítási napló. Fitz a könyvtáros szakképzés megszerzését fontosnak tartotta, ezért könyvtárosképző tanfolyamokat szervezett. Ennek előadói az OSZK könyvtárosai közül is kikerültek, sőt ő maga is tartott előadásokat. Igazgatóságának végén a háború miatt arra kényszerült, hogy munkatársaival a kéziratokat, ősnymtatványokat, kódexeket, a régi könyveket elmenekítse. Az értékesebbek Veszprémbe, a Magyar Nemzeti Bank óvóhelyére kerültek. 1945-ben alkalmatlannak minősítették a vezetésre, eltávolították az igazgatói posztról. Ennek hátterében bizonyosan politikai döntés állhatott, vagyis az új politikai rendszer az előző állam vezető beosztású személyeit eltávolította a vezető pozíciókból.

Nyugdíjba vonulása után sem fejezte be kutatói tevékenységét. 1948-ban adta ki *A magyar nyomdászat 1848–49* című kötetét. 1959-ben jelent meg *A magyar könyv története 1711-ig* című műve. Ebben az évben jelent még meg a többkötetesre tervezett művének első kötete *A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelelem története. 1. A mohácsi vész előtt* címmel. A második kötet, *A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelelem története. 2. A reformáció korában* címmel már csak halála után jelent meg, 1967-ben. Ezekon kívül más könyv- és nyomdásztörténeti művei láttak napvilágot. 1930-ban jelent meg a Kincsestár sorozatában *A könyv története* című kötete. 1931-ben a *Hess András, a budai ősnymdász* című kötete nagy sikert aratott; a magyar mellett német nyelven is kiadták. 1940-ben jelent meg a másik monográfiája *Gutenberg* címmel. 1945-ben alakult meg az Országos Könyvtári Központ (OKK), ennek Fitz is tagja lett, itt tevékenykedett a központ 1952-es megszűnéséig. Az OKK 1951-ben adta ki *A katalógizálás szabályai. 1. rész: Újkori nyomtatott könyvek címleírása* című tervezetét. Úgy gondolta, hogy „a szabályzatnak nemcsak az a feladata, hogy törvényként lerögzítse a megkövetelt eljárási módokat, hanem az is, hogy a címleírók ezekre az eljárási módokra ránevelje”⁶ 1957-ben a Magyar Szabványügyi Hivatal felkérésére részt vett az MSZ 3477. *Bibliográfiai hivatkozás* és az MSZ 2155. *Könyvtári elnevezések és meghatározások* kidolgozásában. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) könyvtárosaként dolgozott 1960-ig. 1957-ben tudományos és oktatói munkájának köszönhetően megkapta az irodalomtudomá-

nyok kandidátusa címet. 1964. szeptember 12-én halt meg, 76 éves korában. 1988-ban a kultusztárca a Magyar Könyvtárosok Egyesületének közreműködésével létrehozta a Fitz József könyvdíjat. A díjat mindig a Magyar Könyvtárosok Egyesületének nyári vándorgyűlésén adják át az előző év öt kiadványa alkotójának.

Fitz József személyéről, jelleméről leginkább pályatársai, tanítványai tanári munkásságáról, a könyvtárosképző tanfolyamon tartott előadásairól szóló visszaemlékezések alapján kapunk képet. Diószeghyné Szépe Katalin – Fitz József tanítványa – emlékezéséből kiderül, hogy előadásai nem voltak unalmasak, szárazak; olyan lelkesedéssel tartotta az előadásokat, hogy tanulói beleélték magukat az adott korszakba. A száraz adatokat, tényeket direkt hadarta, hogy a tanulók ne tudják leírni, és így a felesleges dolgokat ne kelljen megtanulniuk. Fitz véleménye ezzel kapcsolatban: *„Sokkal fontosabb a kort látni, mint az adatokat – amire nem sokat adok – bemagolni és eldarálni. Ilyesmivel nem szabad teletönni az ember fejét, úgyis elfelejti.”*⁷ Vizsgáztatási módszere is eléggé sajátos volt, aminek lényege a kutatás volt. Mindenki olyan témát választott, amelyet akart, de a választott témát megfelelően kerek, önálló tételé kellett szerkeszteni. Diószeghyné végül így zárta a Fitzre való emlékezését: *„Élete, tudása, tehetsége és energiája a könyv, a könyvtár, a könyvet szerető ember szolgálata volt.”*⁸ Wix Györgyné, Fitz munkatársa – az OKK-ban dolgoztak együtt – úgy emlékezett, hogy a fiatal munkatársaknak mindig mindenben segített, minden szükséges információval ellátta őket azért, hogy a munkájukat a legtükrételesen tudják elvégezni. Fitz megtanította őket arra, hogy a jó könyvtáros addig nem nyugszik, míg minden referenzs kérdésre nem tud válaszolni. Fitz azt vallotta, hogy csak az tudja jól végezni munkáját, aki szerelmes a mesterségébe. Erre utalt Wixné is: *„Jócsi bácsi, hogy lehet egy ilyen száraz témába, amiben arról van szó, hogy az impresszumba hova és miért kell vesszőt vagy pontot tenni, beleszólni a szerelmet? – A szerelmet mindenbe bele kell szőni – válaszolta – különben nagyon szürke lenne az élet is, meg az előadás is.”*⁹ Fitz a '40-es években, a háború idején nemcsak a könyvtárat, a könyveket védte, hanem a munkatársait is. De nemcsak a munkatársaiért tett meg mindent, hanem például Radnóti Miklósért is. Erre Radnóti e mondatai utalnak: *„Mélyen tisztelt Főigazgató Uram, néhány napja leszereltem, itthon vagyok s dolgozom. Tudom, Ortutay Gyula barátomtól tudom, hogy az általam nem is remélt csodához, ennek megvalósulásához lekötelező képességgel Méltóságod is hozzájárult. Hálás szívvel köszönöm támogatását és igyekszem munkásságommal kiérdemelni azt. Mély tisztelettel köszöntöm igaz híve: Radnóti Miklós.”*¹⁰ Kőhalmi Béla – Fitz barátja, munkatársa – is csak jókat mondott barátjáról. Munkatársai felnéztek rá, szívesen kérték segítségét bármilyen problémában. Tanítványaira is nagy hatással volt. Kőhalmi Fitz ravatalánál elmondott búcsúztatójából is kiderül, milyen nagyra becsülte elhunyt barátját. *„Nem tudhatjuk, mi szunnyadt el Benne örökre. Veszélyes kor gyermeke volt; két világháború, forradalmak és ellenforradalmak nyugtalanították az alkotót. De ami elkészült, az megmarad. Ezzel a tiszteletadással nem tehetjük jóvá a közömbösség ártalmait. A közömbösségét a Magányos Alkotó életsorsa iránt. Panaszos szót soha nem hallottunk Tőle. Köszönjük Neked, Fitz József mindazt, amivel a magyar tudományt és a nemzetet megajándékoztad. Köszönjük Neked a könyveid felett olvasva eltöltött sok csendes óra örömét. Isten Veled!”*¹¹

Egész életét a könyveknek, a könyvtárnak, a kutatásainak szentelte, még nyugdíjazása után sem tudott megválni a könyvtártól. Műveiben igyekezett mindig részletesen és pontosan bemutatni a nyomdászattal kapcsolatos gondolatait, kutatásait, ráadásul könyveit mindig úgy írta, hogy a nem szakember is könnyen megérthesse. Sőt, könyveit rendkívül gazdagon illusztrálta, hogy még vonzóbb, szemléletesebb, izgalmasabb legyen. A nyomdászattörténettel foglalkozó művei ma is hasznos eszközként szolgálnak a könyvtár szakos hallgatók számára.

JEGYZETEK

- 1 Pogány György: Fitz József élete és munkássága. 1. Pályakezdés és az Egyetemi Könyvtár (1930-ig) = Könyvtáros. 1987. 10. sz., 619. p.
- 2 Ua. 625. p.
- 3 Pogány György: Fitz József élete és munkássága 2. A könyvtárigazgató (1930–45) = Könyvtáros, 1987. 11. sz., 677. p.
- 4 Ua. 678. p.
- 5 Ua. 680. p.
- 6 Wix Györgyné: Fitz József az Országos Könyvtári Központban. = Könyvtáros, 1988. 6. sz., 347. p.
- 7 Diószeghyné Szépe Katalin: Fitz József tanítványa voltam. = Könyvtáros, 1988. 4. sz., 234. p.
- 8 Uo.
- 9 Wix Györgyné: Fitz József az Országos Könyvtári Központban. = Könyvtáros, 1988. 6. sz., 349. p.
- 10 Haraszthy Gyula: Fitz József, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója. = Könyvtáros, 1989. 2. sz., 65. p.
- 11 Kóhalmi Béla: Fitz József emléke. = Magyar Könyvszemle, 1965. 1. sz.

Balogh Beáta

A tudós tanár köszöntése

A jeles tudósok, a nagyhatású tanár egyéniségek, az iskolateremtő alkotók valamely kerek születésnapjára összeállított köszöntő kötetből rendszerint kiolvasható, hogy a tanulmányok szerzői a szellemi nagyság előtt róják le köteles tiszteletüket, vagy valami többről is vallanak. Nos, a Gereben Ferenc 65. születésnapja alkalmából – igaz, egy esztendei késéssel – elkészült kötet dolgozatai külön-külön és együttesen is arról árulkodnak, hogy esetében valami többről van szó. Éspedig arról, hogy a kollégák, tisztelők, tanítványok a maguk írsaival nem csupán a jeles művelődésszociológus, olvasáskutató, a nagyszerű tanár előtt tisztelegnek, hanem a szerethető tudós iránti érzelmek is sugároznak a még oly tudományos igényű, értekező stílusú szövegek háttéréből, mélyéből, inspirációjából. Magyarán, ez a tanulmánygyűjtemény nemcsak arról szól, hogy milyen tudományterületekkel, kutatási témákkal foglalkoznak a Gereben Ferenc szellemi környezetében élők, de arról is, hogy nagyhatású személyiségről van szó, akire – ahogy mondani szokták – „fölk lehet nézni”, aki nem csupán tudományos ambícióival, hanem emberi vonásaival is példaadó lehet.

A kötet bevezetőjét a néprajzkutató, hungarológus kolléga, jó barát – sőt, bizonyos értelemben „harcostárs” – Kósa László írta. Baráti laudációjában kiemeli, hogy Gereben Ferenc ahhoz a nemzedékhez tartozik, amely igazi polgári mivoltával rettenetes hátránnyal indult az 1950-es évek elején-közepén, s amely nemzedéknek elszánt erőfeszítéseket kellett tennie, hogy helyzeti hátrányát ledolgozza. Nem autodidaktaként, de önerőből, önszorgalomból kellett olyan tudományos ismeretekre szert tennie, amelyekre szerencsésebb korok vagy szerencsésebb országok ifjai eleve és intézményesen hozzájuthattak. (Nem melleleg Gereben Ferenc szellemi fejlődéséről, tudatos önépítéséről e folyóirat hasábjain vallott *Az olvasáskutató olvasástörténete* című emlékezésében, 3K, 2006. 10. sz.).

Nem pusztán pályakezdésének, tudományos karrierjének helyzeti hátrányát kellett önerőből ledolgoznia, de az általa művelt tudományág – az olvasásszociológia – kereteit is folyton merészen tágította. Még az 1980-as évek első felében – talán először Magyarországon – a határon túli magyarság olvasási szokásait kísérte meg fölmérni, már amennyire az akkori politikai és államközi viszonyok ezt lehetővé tették. Személyes bátorságról is tanulságot tevő kiadványa volt *A határon túli magyarság olvasáskultúrája* (Bp., 1985. OSZK–KMK) című szemleggyűjtemény. És természetesen Gereben Ferenc az elsők között volt akkor is, amikor a közép-európai rendszerváltozások után megnyílt a Kárpát-medencében a helyszíni, kérdőíves fölmérések lehetősége. A Teleki László Alapítvány kutatójaként ekkor is, az 1990-es évek elején is úttörő munkát végzett az összmagyarság művelődési szokásainak, igényeinek, sajátosságainak fölmérésében.

Az olvasáskutatóból ez idő tájt művelődéskutató vált, az olvasásszociológia határait a művelődésszociológia felé tágította, de itt sem állt meg, innét is tovább lépett, éspedig egy rejtettebb, egzakt módszerekkel csak körülményesen vizsgál-

ható szellemi tartomány föltérképezéséhez kezdett hozzá. Régóta munkált benne a vágy, hogy megvizsgálja: az olvasási, művelődési szokások milyen összefüggést mutatnak egy országrész, régió, egy felekezeti irányzat, egy táji-szellemi hagyományvonulat kulturális örökségével. Vagyis olyan alig mérhető kulturális attitűdöket, tényezőket kezdett egzakt módszerekkel mérni, mint hogy van-e különbség a katolikus Dunántúl és a református Tiszántúl lakóinak olvasási szokásai, művelődési jellemzői között. Vagy milyen ízlésbeli különbségek tapinthatók ki a polgárosultabb Felvidék és a tradicionálisabb Erdély magyarsága között? Kiterjedt felmérésekből származó pontos adatsorokra alapozva mérte föl például a határon túli magyarság nyelvhasználati szokásait, nemzeti, anyanyelvi, kulturális, vallási identitásának jellemzőit, ezek társadalmi és kulturális gyökereit, az értéktudat térbeli és időbeli változásait stb. A szociológus egzakt módszereivel vizsgálta a magyar kisebbségek identitástudatát, műveltségének megannyi sajátosságát, a hagyományokhoz vagy szellemi értékekhez való viszonyát stb. Ezért is nagyon találó a 65. születésnapja alkalmából készült kötet címe: *Ami rejtve van és ami látható*. Gereben Ferenc szociológusi munkássága – most már jól látható – éppen arra irányult, hogy láthatóvá, mérhetővé, definiálhatóvá tegye mindazt, ami eddig rejtve maradt, amit még nem mértek föl, ami meghatározatlan maradt. Ha egyetlen mondatban kellene megfogalmazni Gereben Ferenc pályaképét, azt mondhatjuk, hogy a politikai okokból sokáig gátolt szociológia kereteit kitágítva az ezredforduló táján eljutott oda, hogy a szociológia tudományos módszereivel mérje a magyarság alig vagy nehezen megközelíthető kulturális jellemzőit, önazonosság-tudatának sajátosságait, érték- és múlttudatát, nyelvi, művelődési, vallási viszonyait.

Az olvasáskutatás határokon túlra való kiterjesztése és a „láthatatlan” identitásbeli, kulturális vagy felekezeti tudati viszonyok láthatóvá tétele után Gereben Ferenc pályájának harmadik nagy fordulata az volt, amikor a tudós kutató föllélt a katedrára és tanítani kezdett – „nem középiskolás fokon”. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatójaként a nagyhatású pedagógust testesíti meg, azt a szellemi embert, aki szuggesztív egyéniségével, pedagógusi adottságaival, személyes elkötelezettségének, hivatástudatának meggyőző erejével közvetlenül hat a fiatalabb nemzedékekre, a most készülődő kutató, oktató generációkra. E munkája sikerének biztos jele ez a köszöntő kötet, amelyet tanítványai titokban állítottak össze mesterük 65. születésnapjára.

„Egy tanárnak nincs értékebb jutalma, mint a tanítványok és a közülük kikerülő olyan ifjabb kollégák, akik a jövőben is továbbviszik az általa képviselt tudós éthoszt, a hivatástudatot és hivatásszeretetet” – írja Kósa László a kötet bevezetőjében. A kötet pedig éppen ilyen tanítványi háláról és szeretetről tanúskodik. A benne olvasható 34 tanulmányról egyenként szólni, ezeket külön-külön ismertetni – meghaladná ennek az írásnak a terjedelmi kereteit. Annyit viszont mindenképpen érdemes rögzíteni, hogy a dolgozatok közül legalább nyolc-tíz olyan témájú, amely szorosan kapcsolódik Gereben Ferenc több mint négy évtizedes munkásságának terepnumaihoz. Ilyen például Csernicskó István *A nyelv szerepe a kárpátaljai magyarság azonosságtudatában*, ilyen, mondjuk, Havas Mária *Zetelaka művelődésszociológiai vizsgálata*, ilyen még Falussy Béla, Kamarás István, Nagy Attila, Pusztai Gabriella vagy Személyi László egy-egy tanulmánya. Ezek a dolgozatok a hazai és határon túli művelődési és olvasási szokások,

a vallásosság és az irodalmi alkotások befogadása közötti kapcsolatok, a meseolvasás lélektani hatásai, a diákok olvasmányválasztása és a szabadidős tevékenységek, illetve a vagyoni viszonyok összefüggéseinek tárgyköréből közölnek igen figyelemre méltó kutatási eredményeket. A tanulmányok között akad olyan, amely akár egy monográfia vázlata lehetne, amely egy nagylélegzetű áttekintés előtanulmányának fogható föl, így például Ábrahám Barna a XIX. századi Magyarország „nemzeti vallásairól”, azaz a nemzetiségi és felekezeti hovatartozás összefüggéseiről ad összegző áttekintést. Ilyennek mondható az ausztriai Deák Ernő értekezése, ő a Szent István *Intelmeiből* ismert „soknyelvű ország” történelmi esélyeiről és az ún. hungarus tudat összefüggéseiről ad nagy ívű, történelmi korszakokat átfogó összefoglalást. Ugyanakkor számos dolgozat egy-egy részletkérdés igen alapos vizsgálatának eredményét nyújtja, ilyen például Mészáros Andor írása a dualizmuskori Pest cseh egyleteinek könyvtáiról vagy egy-egy település (mint a székelyföldi Zetelaka) művelődési viszonyairól szóló helyzetjelentés. És ha már „névsorolvasást” tartunk, érdemes megnézni a 34 dolgozat szerzőjét abból a szempontból is, hogy a mentorukat tisztelő tanítványok mellett fölvonulnak a hazai művelődés-, olvasás- és vallásszociológia ismert képviselői, mint Fábri Anna irodalom- és művelődéstörténész, Falussy Béla szociológus, Kamarás István vallásszociológus, író, Nagy Attila olvasáskutató, Nagy J. Endre szociológus, Ress Imre történész, Tomka Miklós vallásszociológus. Szinte természetes, hogy jelen van a kötetben a Felvidék (Gyurgyík László), Kárpátalja (Csernicskó István), Ausztria (Deák Ernő) egy-egy jeles kutatója. Műfajra, feldolgozásmódra nézve található a dolgozatok között statisztikai adatsorokat fölvonultató, terjedelmes elemző tanulmány és van esszéigényű írásmű, akad az olvasáshoz lélektani szempontból közelítő és van a kulturálódási szokásokat a vagyoni háttér felől szemlélő tanulmány. Szép számmal szerepel közöttük szociológiai vizsgálati módszereken alapuló dolgozat, van azután történelmi, nyelvészeti, néprajzi, etnológiai témájú is. Azt lehet mondani, hogy amilyen izgalmas szellemi és tudományterületi fejlődésívet ír le Gereben Ferenc pályája az 1960-as évektől napjainkig, olyan sokszínű, változatos tematikájú, módszerű, stílusú a tiszteletére összeállított tanulmánykötet anyaga is.

És valamiről el ne feledkezzünk! Gereben Ferenc egész eddigi pályafutása során mindenkor könyvtár közelében élt és dolgozott. A születésnapra köszöntő kötet végén tanulmányozható 1965 és 2007 közötti publikációit fölvonultató lista is arról tanúskodik, hogy igen sok írása jelent meg a hazai könyvtári szaksajtóban (*Könyvtáros*, *A Könyv*, *Könyvtári Figyelő*, *Könyvtári Levelező/lap*, *Könyvtári Híradó*) és nemkülönben a külföldiben is. Az már lapunk számára külön megtiszteltetés, hogy a tudós publikációs jegyzékének első (1965-ös) tétele egy, a *Könyvtáros* hasábjain megjelent cikk, és a legutóbb regisztrált munkája (a 2007. évből) az utód, a *Könyv*, *Könyvtár*, *Könyvtárosban látott napvilágot*.

(Ami rejtve van s ami látható. Tanulmányok Gereben Ferenc 65. születésnapjára. Szerk. Császár Melinda és Rosta Gergely. Bp.–Piliscsaba, 2008. LOSIR Könyvkiadó – Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 520 p. /Pázmány Társadalomtudomány/)

Mezey László Miklós